

Risale-i Nur Külliyyatı'ndan
Aslına Sadık Kalınarak Kısmen Sadeleştirilmiştir

OtuZ Üç Pencere

Bediüzzaman Said Nursi

Hazırlayanlar
Adnan Kayihan - İlhan Atılgan

Risale-i Nur Külliyyatı'ndan aslına sadık kalınarak kısmen sadeleştirilmiştir

Otuz Üç Pencere

Bediüzzaman Said Nursî

Hazırlayanlar

Adnan Kayıhan - İlhan Atılgan

UFUK YAYINLARI / RİSALE-İ NUR KÜLLİYATI

OTUZ ÜÇ PENCERE

Copyright © *Ufuk Yayınları*, 2014

Bu eserin tüm yayın hakları Yaran Yayıncılık Tic. Ltd. Şirketi'ne aittir. Eserde

yer alan metin ve resimlerin Yaran Yayıncılık Tic. Ltd. Şirketi'nin önceden yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Sadeleştiren ve Yayına Hazırlayan

Adnan KAYIHAN - İlhan ATILGAN

Görsel Tasarım

Ali BIYIKLI

ISBN

978-605-5314-62-0

Yayın Numarası

177

Basım Tarihi

Şubat 2014

Basım Yeri

Görsel Dizayn Ofset Matbaacılık Tic. Ltd. Şti.

Atatürk Bulvarı Deposite İş Merkezi A 5 Blok No: 405

İkitelli OSB-Başakşehir/İSTANBUL

Tel: (0212) 671 91 00 Faks: (0212) 671 91 90

Ufuk Yayınları

Rasim Paşa Mh. Rıhtım Cd. Derya İş Merkezi

A Blok No: 28/39-48 Kadıköy / İSTANBUL

Tel: (0216) 449 49 09 Faks: (0216) 449 49 11

www.ufukkitap.com

Otuz Üçüncü Söz

Otuz Üç Penceredir

(Bir yönden Otuz Üçüncü Mektup, bir yönden Otuz Üçüncü Söz)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْاَفَاقِ وَفِي اَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَّبِعِنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ

اَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ اَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ¹

Soru: “Kuşatıcı hakikatleri içeren şu iki ayetin ifade ettiği, Cenâb-ı Hakk’ın varlığının vücûbiyetine² ve birliğine, vasıflarına ve icraatına, en küçük âlem olan insan ile en büyük âlem olan kâinatın nasıl işaret ettiklerinin özetle, kısa bir şekilde anlatılmasını istiyoruz. Çünkü inkârcılar çok ileri gittiler. Ne vakte kadar *كُلُّ شَيْءٍ قَدِيرٌ*³ deyip elimizi kaldıracamız?” diyorlar.

Cevap: Yazılan bütün otuz üç Söz, o ayetin denizinden ve feyiz verdiği hakikat deryasından otuz üç damladır. Onlara bakarsanız cevabınızı alabilirsiniz. Şimdilik o denizden yalnız bir damlanın sızıntılarına işaret olarak şöyle deriz:

Mesela, nasıl ki mucize sahibi bir zât, büyük bir saray yapmak istese önce onun temellerini, esaslarını muntazaman, hikmetle yerleştirir ve ilerideki neticelerine, gayelerine uygun bir tarzda düzenler. Sonra sarayı maharetle odalara ve kısımlara ayırır. Ardından o odaları tanzim ve tertip eder, nakışlarla süsler. Sonra elektrik lambalarıyla aydınlatır. Ardından o muhteşem ve süslü sarayda maharetini, ihsanlarını tazelemek için her bir tabakada yeni yeni icatlar, değişiklikler yapar. Sonra da her odadan kendi makamına bir telefon hattı bağlayıp birer pencere açar; her odadan onun makamı görünür.

Aynen öyle de *وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى*⁴ Sâni-i Zülcelâl, her şeye hikmetle hükmeden Hâkim-i Hakîm, haklıyı haksızdan ayıran sonsuz adalet sahibi Adl-ı Hakem ve bin bir mukaddes ismiyle müsemma benzersiz Fâtır, en büyük âlem olan şu kâinat sarayını ve yaratılış ağacını var etmeyi diledi. O sarayın, o ağacın esaslarını hikmet düsturlarıyla ve ezelî ilminin kanunlarıyla altı günde yerleştirdi.⁵ Sonra onu ulvî ve süflî tabakalara ve dallara ayırıp kaza ve kader düsturları ile kısımlara böldü, ona suret verdi. Ardından her varlık türünü ve tabakasını sanat ve inayet düsturu ile tanzim etti.⁶ Sonra her şeyi, her bir âlemi ona lâyıf bir tarzda, mesela göğü yıldızlarla, yeryüzünü çiçeklerle süslediği gibi, süsledi.⁷ Ardından o küllî kanunların, umumi düsturların meydanında isimlerini tecelli ettirip âlemi aydınlattı. Sonra bu küllî kanunların ağırlığından feryat edenlerin imdadına hususi bir surette Rahman ve Rahîm isimlerini yetiştirdi. Demek, o küllî ve umumi düsturlar içinde hususi ihsanları, hususi yardımları, hususi cilveleri var ki, her şey, her vakit, her ihtiyacı için O’ndan yardım ister, O’na bakabilir.⁸

Sonra o Zât her menzilden, her tabakadan, her âlemden, her topluluktan, her fertten, her şeyden kendisini gösterecek yani varlığını ve birliğini bildirecek pencereler açtı. Her kalbin içine bir telefon

koydu. Şimdi elbette haddimizi aşırp şu sayısız pencerelerden bahsetmeye girişmeyeceğiz. Onları Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi kuşatan ilmine havale ederek yalnız Kur'an ayetlerinin parıltıları olan, Otuz Üçüncü Söz'ün Otuz Üçüncü Mektubundan –namazdan sonraki tesbihatın otuz üç mübarek adedine denk gelmesi için– Otuz Üç Pencere'ye kısaca, özetle işaretle bulunup izahını başka Söz'lere bırakıyoruz.

---

¹ “Rahman ve Rahîm Allah'ın adıyla. Evet, Biz ileride onlara delillerimizi gerek dış dünyada, gerek kendi öz varlıklarında göstereceğiz; ta ki Kur'an'ın, Allah tarafından gelen gerçeğin ta kendisi olduğu onlar tarafından da iyice anlaşılacak; Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi?” (Fussilet sûresi, 41/53)

² Zorunlu, vacip, varlığı kendinden olma.

³ “Allah her şeye kadirdir.” (Mâide sûresi, 5/120; Hûd sûresi, 11/4; Rûm sûresi, 30/50 ...)

⁴ “En yüce sıfatlar Allah'ındır.” (Nahl sûresi, 16/60)

⁵ Bkz. A'râf sûresi, 7/54; Yûnus sûresi, 10/3-6; Hûd sûresi, 11/7; Furkan sûresi, 25/59; Secde sûresi, 32/4-6; Mücâdele sûresi, 48/4-6; Kaf sûresi, 50/38; Hadîd sûresi, 57/4-6.

⁶ Bkz. Bakara sûresi, 2/29; Yûnus sûresi, 10/2-3; Ra'd sûresi, 13/2.

⁷ Bkz. Hicr sûresi, 15/16-21; Sâffât sûresi, 37/6; Fussilet sûresi, 41/10-12; Kaf sûresi, 50/6-8; Mülk sûresi, 67/5.

⁸ Bkz. Bakara sûresi, 2/186; Âl-i İmran sûresi, 3/195; Enfâl sûresi, 8/9; Yûsuf sûresi, 12/34; Enbiyâ sûresi, 21/76, 84, 88, 90; Neml sûresi, 27/62; Mü'min sûresi, 40/60; Şûrâ sûresi, 42/26.

Birinci Pencere

Apaçık bir şekilde görüyoruz ki: Her şeyin, bilhassa canlıların çok çeşitli ihtiyaç ve arzuları vardır. O arzuları, o ihtiyaçları ummadıkları, bilmedikleri ve ellerinin yetişmediği yerden uygun bir vakitte karşılanıyor, imdada yetiştiriliyor.² Halbuki o hadsiz arzuların en küçüğüne bile o muhtaçların gücü yetmez, elleri ulaşmaz. Mesela kendine bak: Görünen ve görünmeyen duyu ve duygularının ihtiyaç duyduğu şeyler gibi elinin yetişmediği ne kadar çok şeye muhtaçsın. Bütün canlıları kendine kıyasla...

İşte bütün bunlar, birer birer, Cenâb-ı Hakk'ın varlığının vücûbiyetine şahitlik ve birliğine işaret eder. Hem güneşin ışığı güneşi gösterdiği gibi, bu hal ve keyfiyet bütününüyle, gayb perdesi arkasında bir Vâcibü'l-Vücut'u, bir Vahid-i Ehad'ı; Kerîm, Rahîm, Mürebbi (besleyip büyüten, terbiye eden), Müdebbir (hikmetle idare eden, çekip çeviren) unvanları içinde akla gösterir.

Şimdi ey cahil inkârcı, gafil günahkâr! Her şeyin görerek, tam bir şefkat ve merhametle yapıldığı bu hikmetli faaliyeti neyle izah edebilirsin? Sağır tabiatla mı, kör kuvvetle mi, sersem tesadüfle mi, aciz ve cansız sebeplerle mi?..

---

² Bkz. Talâk sûresi, 65/3.

İkinci Pencere

Her şey, vücuda gelişi ve kendine has bir suret edinmesi esnasında, sonsuz ihtimaller içinde kararsız, şaşkın ve şekilsiz bir haldeyken, ona birdenbire gayet muntazam, hikmetli öyle bir şahsî yön veriliyor ki, mesela her insanın yüzünde, hemcinslerinin her birine karşı ayırt edici hususiyetler bulunur. O küçük yüz, iç ve dış duygularıyla tam bir hikmetle donatılır. İşte bu, o yüzün gayet parlak bir ehadiyet mührü olduğunu ispat eder. Her bir sima, yüzlerce yönden bir Sâni-i Hakîm'in varlığına şahitlik ve birliğine işaret ettiği gibi, bütün yüzlerde birden görünen mühür her şeyin, Hâlık'ına mahsus olduğunu akıl gözüne gösterir.

Ey inkârcı! Hiçbir şekilde taklidi mümkün olmayan, yüzlerdeki şu tek tek imzaları ve bütününün gösterdiği parlak Samediyet mührünü hangi tezgâha havale edebilirsin?

Üçüncü Pencere

Yeryüzünde dört yüz bin farklı topluluktan¹⁰ HAŞİYE oluşan bütün hayvan ve bitki türlerinin ordusu, apaçık görüldüğü gibi, ayrı ayrı erzakları, suretleri, silahları, elbiseleri, talimat ve terhisleriyle, tam bir ölçü ve düzen içinde, hiçbir şey unutulmadan, şaşırılmadan idare ve terbiye edilir. Bu öyle bir mühürdür ki, o Vahid ve Ehad Zât'ın güneş gibi parlak bir mührü olduğu şüphe kabul etmez. Sınırsız bir kudret, kuşatıcı bir ilim ve sonsuz bir hikmet sahibinden başka kimin haddine ki, şu son derece harika idareye karışsın. Çünkü birbiri içine girmiş, karmaşık olan türlerin, milletlerin hepsini birden idare ve terbiye edemeyen, onlardan birine bile karışsa elbette karıştıracaktır. Halbuki فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ¹¹ ayetinin sırrıyla, kâinatta hiçbir karışıklık alâmeti yoktur. Demek ki hiçbir parmak karışamıyor.

---

¹⁰ HAŞİYE Hatta o canlı türlerinden bir kısmı var ki, bir senedeki fertleri, Hazreti Âdem zamanından kıyamete kadar yaratılan bütün insanların sayısından fazladır.

¹¹ “Çevir de bak gözünü, görebilir misin bir kusur?” (Mülk sûresi, 67/3)

Dördüncü Pencere

Kabiliyetlerinin diliyle bütün tohumlar, fitrî ihtiyaç diliyle bütün hayvanlar ve çaresizlik diliyle bütün çaresizler tarafından edilen duaların makbul oluşudur.¹²

İşte bu sonsuz duaların her birinin, açıkça görüldüğü üzere kabulü ve cevaplanması, O'nun vücûbiyetine ve birliğine şahitlik ve işaret ettiği gibi, hepsi birden, büyük bir ölçekte, apaçık şekilde, sonsuz merhamet ve kerem sahibi, bütün dualara cevap veren, Rahîm, Kerîm ve Mucîb bir Hâlık'ın varlığını gösterir, O'na baktırır.

---

¹² Bkz. En'âm sûresi, 6/63; İsrâ sûresi, 17/67; Neml sûresi, 27/62.

Beşinci Pencere

Görüyoruz ki, eşya, bilhassa canlılar, birdenbire olur gibi ani bir şekilde vücuda gelir. Bununla beraber, basit bir maddeden aniden çıkan şeylerin gayet basit, şekilsiz ve sanatsız olması gerekir. Halbuki her şey çok maharet isteyen güzel bir sanatla, çok zamana muhtaç ihtimam gösterilen nakışlarla donatılmış olarak, pek çok âlet gerektiren hayret verici sanatlarla bezenmiş ve çok maddeye muhtaç bir surette yaratılıyor.

İşte birdenbire olan bu harika sanatın ve güzel suretlerin her biri, bir Sâni-i Hakîm'in varlığının vücûbiyetine şahitlik ve rubûbiyetinin birliğine işaret ettiği gibi, hepsi birden gayet parlak bir tarzda sonsuz kudret ve hikmet sahibi bir Vâcibü'l-Vücûd'u gösterir.

Şimdi, ey sersem inkârcı! Haydi, bunu neyle izah edersin? Senin gibi sersem, aciz, cahil tabiatla mı? Veyahut sonsuz derecede hata ederek o mukaddes Sâni'e "tabiat" ismini verip, O'nun kudret mucizelerini isimlendirmek bahanesiyle her şeyi tabiata dayandırıp bin derece muhali birden mümkün kabul etmek mi istersin?

Altıncı Pencere

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ يَمَّا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ ﴿١٣﴾ وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ¹³

Şu ayet, Cenâb-ı Hakk'ın varlığının vücûbiyetini ve birliğini gösterdiği gibi, bir ism-i âzama da işaret eden gayet büyük bir penceredir.

Ayetin özünün özü şudur:

Kâinatın yüksek ve aşağı tabakalarındaki bütün âlemler ayrı ayrı dillerle bir tek neticeyi, yani bir tek Sâni-i Hakîm'in rubûbiyetini gösteriyor. Şöyle ki:

Nasıl göklerde –hatta astronominin de itiraflıyla– gayet büyük neticeler için gayet muntazam hareketler, bir Kadîr-i Zülcelâl'in varlığına, birliğine ve kusursuz rubûbiyetine işaret eder. Aynı şekilde, yeryüzünde apaçık görülen –hatta coğrafyanın da şahitliği ve kabulüyle– gayet büyük faydalar için mevsimlerdeki gibi gayet muntazam değişimler de o Kadîr-i Zülcelâl'in vücûbiyetini, birliğini ve mükemmel rubûbiyetini gösterir.

Hem nasıl ki, karada ve denizde rızıkları tam bir rahmetle verilen, tam bir hikmetle çeşitli şekiller giydirilen ve kusursuz bir rubûbiyet altında türlü türlü duygularla donatılan bütün hayvanlar, tek tek yine o Kadîr-i Zülcelâl'in varlığına şahitlik ve birliğine işaret eder. Bununla beraber, bütün bir cins olarak gayet geniş bir ölçekte O'nun ulûhiyetinin büyüklüğünü ve rubûbiyetinin kemâlini gösterirler. Aynen öyle de, bağlardaki muntazam bitkiler, onların ziynetli çiçekleri, çiçeklerin gösterdiği ölçülü meyveler ve meyvelerdeki süslü nakışlar birer birer yine o Sâni-i Hakîm'in varlığına şahitlik ve birliğine işaret eder. Hem külliyetleriyle gayet şaşıklı bir surette O'nun rahmetinin güzelliğini ve rubûbiyetinin kusursuzluğunu gösterirler.

Hem nasıl ki, mühim hikmetler, gayeler, lüzumlu faydalar ve neticeler için vazifelendirilen ve gökyüzündeki bulutlardan gönderilen damlalar, sayıları adedince yine o Sâni-i Hakîm'in vücûbunu, birliğini ve rubûbiyetinin kemâlini gösterir. Aynen öyle de, yeryüzündeki bütün dağların ve onların içindeki madenlerin ayrı ayrı hususiyetleriyle beraber ayrı ayrı faydalar için hazırlanması ve depolanması, dağ kadar sağlam bir delille yine o Sâni-i Hakîm'in vücûbunu, birliğini ve rubûbiyetinin kemâlini gösterir.

Hem nasıl çöl, ova ve dağlardaki küçük küçük tepelerin türlü türlü muntazam çiçeklerle süslenmesiyle her biri bir Sâni-i Hakîm'in vücûbuna şahitlik ve birliğine işaret eder; bununla beraber, onların hepsi birden o Zât'ın saltanatının haşmetini ve rubûbiyetinin mükemmelliğini gösterir. Aynen öyle de, bütün ot ve ağaçlardaki yaprakların türlü türlü, muntazam şekilleri, ayrı ayrı halleri ve cezbeli, ölçülü hareketleri, yapraklar sayısınca yine o Sâni-i Hakîm'in varlığının vücûbiyetini, birliğini ve rubûbiyetinin kusursuzluğunu gösterir.

Hem nasıl ki, gelişip büyüyen bütün canlılar, büyüme zamanında düzenli hareketleri, türlü türlü uzuvlarla donatılmaları ve çeşit çeşit meyveye şuurlu bir şekilde yönelmeleriyle, tek tek yine o Sâni-i Hakîm'in varlığının vücûbiyetine şahitlik ve birliğine işaret eder. Ve nasıl ki, onların hepsi birden gayet büyük bir ölçekte O'nun kudretinin enginliğini, hikmetinin kuşatıcılığını, sanatının güzelliğini ve rubûbiyetinin kemâlini gösterir. Aynen öyle de, bütün hayvanların bedenlerine nefisleri ve ruhları tam bir hikmetle yerleştirmek, onları türlü türlü donatmak, tam bir intizamla silahlandırmak, çeşit çeşit hizmetlere noksansız bir hikmetle göndermek; hayvanlar adedince, belki onların uzuvları sayısınca yine o Sâni-i Hakîm'in varlığının vücûbiyetine ve birliğine şahitlik ve işaret ettiği gibi, hepsi birden gayet parlak bir surette O'nun rahmetinin güzelliğini ve rubûbiyetinin kemâlini gösterir.

Hem nasıl ki, bütün kalblere, insan ise her çeşit ilim ve hakikati bildiren, hayvan ise her türlü ihtiyacını karşılamayı öğreten, gayb âleminden gelen bütün ilhamlar bir Rabb-i Rahîm'in varlığını hissettirir ve rubûbiyetine işaret eder. Aynen öyle de, kâinat bostanındaki manevî çiçekleri toplayan gözlerin ferî gibi, iç ve dış bütün duyguların, duyuların ayrı ayrı âlemlere birer anahtar olması yine o Sâni-i Hakîm'in, Fâtır-ı Alîm'in, Hâlık-ı Rahîm'in, Rezzak-ı Kerîm'in varlığının vücûbiyetini, birliğini, ehadiyetini yani her varlıkta ayrı ayrı görülen birlik tecellisini ve rubûbiyetinin kemâlini güneş gibi gösterir.

İşte yukarıda geçen şu on iki ayrı ayrı pencereden on iki yöne, on iki renkli bir hakikat ışığı ile Cenâb-ı Hakk'ın ehadiyetini, birliğini ve rubûbiyetinin kusursuzluğunu gösteren büyük bir pencere açılıyor.

İşte ey bedbaht inkârcı! Yeryüzü dairesi kadar, belki onun senelik yörüngesi kadar geniş olan şu pencereyi neyle kapatabilirsin? Ve güneş gibi parlak olan şu nur madenini nasıl söndürebilir, hangi gaflet perdesinde saklayabilirsin?

---

¹³ “Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün sürelerinin değişmesinde, insanlara fayda sağlamak üzere denizlerde gemilerin süzülüşünde, Allah'ın gökten indirip kendisiyle ölmüş yeri canlandırdığı yağmurda ve yeryüzünde hayat verip yaydığı canlılarda, rüzgârların yönlerini değiştirip durmasında, gökle yer arasında emre hazır bulutların duruşunda elbette aklını çalıştıran kimseler için Allah'ın varlığına ve birliğine nice delil vardır.” (Bakara sûresi, 2/164)

Yedinci Pencere

Ş u kâinatın yüzüne serpilmiş sanatlı varlıkların kusursuz intizamı, tam bir ölçü içinde olmaları, mükemmel nakışları, kolayca yaratılmaları, birbirlerine benzemeleri ve bir tek yaratılış üzere görünmeleri; nasıl ki bir Sâni-i Hakîm'in varlığının vücûbiyetini, kudretinin kemâlini ve birliğini gayet geniş bir ölçekte gösterir.

Öyle de, cansız ve basit unsurlardan hadsiz, ayrı ayrı maddelerin muntazaman bir araya getirilip yaratılması, o bileşik maddeler sayısınca yine o Sâni-i Hakîm'in varlığının vücûbiyetine şahitlik ve birliğine işaret eder. Bununla beraber, hepsi bir bütün olarak gayet parlak bir tarzda O'nun kusursuz kudretini ve birliğini gösterir. Varlıkların terkihi ve ayrışması sırasındaki yenilenmede son derece karışıklık içinde nihayetsiz bir farklı kılma ile her şeyi birbirinden ayırmak, mesela topraktaki tohumlar ve kökler birbirine çok karışmış olduğu halde hiç şaşırmadan sümbüllendirmek ve cisimlerini ayırt etmek, ağaçlara giren karışık maddeleri yaprak, çiçek ve meyvelere dağıtmak ve beden hücrelerine karışık bir surette giren gıda maddelerini tam bir hikmet ve dengeyle seçmek, yine o Hakîm-i Mutlak'ın, Alîm-i Mutlak'ın, Kadîr-i Mutlak'ın varlığının vücûbuna, kudretinin kemâline ve birliğine işaret eder. Hem zerrelere âlemine sonsuz ve geniş bir tarla hükmüne getirip her dakika kusursuz bir hikmetle ekip biçerek ondan yeni yeni kâinatların mahsullerini almak ve o cansız, aciz, cahil zerrelere gayet şuurlu, hikmetli ve kudretli bir şekilde sayısız, muntazam vazifeleri gördürmek, yine o Kadîr-i Zülcelâl'in, Sâni-i Zülkemâl'in varlığının vücûbiyetini, kudretinin kemâlini, birliğini ve rubûbiyetinin mükemmelliğini, büyüklüğünü gösterir.

İşte bu dört yol marifetullah¹⁴ büyük bir pencere açar. Ve Sâni-i Hakîm'i büyük bir ölçekte akla gösterir.

Şimdi, ey bedbaht gafil! Şu halde O'nu görmek ve tanımak istemezsen aklını çıkar at, hayvan ol, kurtul...

---

¹⁴ **Marifetullah:** Cenâb-ı Hakk'ı hakkıyla bilmek. O'nun marifetine ermek.

Sekizinci Pencere

İnsanlığın nurlu ruh sahipleri olan bütün peygamberlerin (*aleyhimüselam*) açık ve şahit olunmuş mucizelerine, bütün nurlanmış kalb sahiplerinin kutubları olan evliyanın keşf ve kerametlerine ve aydınlanmış akıl erbabı asfiyanın¹⁵ tahkiklerine dayanarak bir tek Vahid ve Ehad'ın, Vâcibü'l-Vücut'un, Hâlık-ı Külli Şey'in varlığının vücûbuna, birliğine ve rubûbiyetinin kusursuzluğuna şahitlikleri pek büyük ve nuranî bir penceredir. Her vakit o rubûbiyet makamını göstermektedir.

Ey çaresiz inkârcı! Kime güveniyorsun ki bunları dinlemiyorsun? Veyahut gündüz vakti gözünü kapamakla gece mi oldu zannediyorsun?

---

¹⁵ **Asfiya:** Safiyet, takva ve kemâl sahibi, peygamber varisi zâtlar.

Dokuzuncu Pencere

Kâinattaki bütün varlıkların ibadetleri açıkça bir Mâbud-u Mutlak'ı gösteriyor. Evet, ruhlar âlemine, görünmeyen âleme giden, ruhanilerle ve meleklerle görüşen zâtların şahitliğiyle sabit olan, bütün ruhanilerin ve meleklerin tam bir teslimiyet içinde kullukları; apaçık görülen, bütün canlıların tam bir intizamla kulluk vazifelerini yapmaları ve toprak, hava, su gibi bütün cansız unsurların tam bir itaatle kulluğa yakışır hizmetleri, hakkıyla ibadete lâayık bir Mâbud'un varlığının vücûbiyetini ve birliğini gösterir. Hem her bir cemaati, icmâ¹⁶ ve yanlışlığına ihtimal bulunmayacak kesinlikte ittifak edilen haberlerin kuvvetini taşıyan bütün ariflerin hakikatli marifetleri.. bütün şükredenlerin meyve veren şükürleri.. bütün zikredenlerin feyizli zikirleri.. bütün hamd edenlerin nimetleri artıran hamdleri.. bütün tevhid ehlinin delile dayanan iman ve tavsifleri.. bütün âşıkların hakiki muhabbetleri ve aşkları.. bütün müridlerin sadık irade ve rağbetleri.. ve tevbe ile bütün Hakk'a yönelenlerin ciddi talep ve inabeleri,¹⁷ yine Ma'ruf, Mezkur, Meşkur, Mahmud, Vahid, Mahbub, Mergub, Maksud olan o Ezelî Mâbud'un varlığının vücûbuna, kusursuz rubûbiyetine ve birliğine işaret eder. Aynı şekilde kâmil insanların bütün makbul ibadetleri ve o makbul ibadetler neticesinde ortaya çıkan feyizler, münâcatlar, şahit olunan şeyler ve keşifler yine o varlığı son bulmayan Mevcud'un, bâki Mâbud'un varlığının vücûbiyetini, birliğini ve rubûbiyetinin mükemmelliğini gösterir.

İşte şu üç yönden ışık veren büyük bir pencere vahdaniyete, yani O'nun bir olduğu hakikatine açılır.

---

¹⁶ **icmâ**: Âlimlerin bir meselede birleşmesi, ittifak etmesi.

¹⁷ **inabe**: Günahları terk edip Hakk'a dönüş, tevbeden sonraki makam.

Onuncu Pencere

وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهَارَ ۝ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۝ وَاتَّكُمُ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا ۝ 18

Şu kâinattaki varlıkların birbiriyle yardımlaşması, birbirinin ihtiyaçlarına cevap vermesi ve dayanışması, bütün mahlûkatın, bir tek Mürebbi'nin terbiyesinde olduğunu gösterir. Evet, bir tek Müdebbir'in idaresinde, bir tek Mutasarrıf'ın tasarrufu altındadırlar. Bir tek Seyyid'in hizmetkâridirler. Çünkü yeryüzündeki canlılara hayatları için lâzım olan şeyleri Cenâb-ı Hakk'ın emriyle pişiren güneşten ve onlara takvimcilik yapan aydan tut, ta ışığın, havanın, suyun ve gıdaların canlıların imdadına koşmasına, bitkilerin hayvanların imdadına koşmasına, hayvanların da insanların imdadına koşmasına, hatta bedenün uzuvlarının birbirine yardım etmesine ve gıda zerrecilerinin beden hücrelerinin imdadına yetişmesine kadar geçerli olan bir yardımlaşma kanunu ile, o cansız ve şuursuz varlıkların, bir kerem, şefkat ve rahmet kanunu altında gayet hikmetli, cömert bir şekilde birbirine yardım etmesi, birbirinin ihtiyacını duyunca cevap vermesi, birbirini kuvvetlendirmesi, elbette, açıkça, onların tek ve eşsiz, Vahid ve Ehad, Ferd ve Samed, Kadîr-i Mutlak, Alîm-i Mutlak, Rahîm-i Mutlak, Kerîm-i Mutlak, Vâcibü'l-Vücut bir Zât'ın hizmetkârı, memuru ve sanatlı birer eseri olduklarını gösterir.

İşte ey biçare müflis felsefeci! Bu muazzam pencereye ne diyorsun? Senin tesadüfün buna karışabilir mi?..

---

¹⁸ “Allah gökleri ve yeri yaratandır. Gökten yağmur indirip size rızık olsun diye, onunla türlü türlü meyveler, ürünler çıkarandır. İzni ile denizde dolaşmak üzere gemileri size boyun eğdiren, akan suları da, ırmakları da hizmetinize verendir. Alışılmış seyirlerini yapan güneş ile ayı size âmade kılan, geceyi ve gündüzü istifadenize veren de O'dur. Hâsılı O, kendisinden dilediğiniz her şeyi verdi. Öyle ki, Allah'ın size verdiği nimetleri birer birer saymaya kalkarsanız, mümkün değil, onları toptan bile sayamazsınız.” (İbrahim sûresi, 14/32-34)

On Birinci Pencere

أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ¹⁹

Bütün ruhların ve kalblerin dalâletten doğan ızdıraplardan, keşmekeşten ve o ızdırapların yol açtığı manevî elemelerden kurtulması, bir tek Hâlık'ı tanımakla olur. Bütün varlıkları bir tek Sâni'e vermekle kurtuluşa erer, yalnız Allah'ın zikriyle doygunluğa ulaşırlar.

Çünkü sayısız varlık bir tek Zât'a verilmezse (Yirmi İkinci Söz'de kesin bir şekilde ispat edildiği gibi) o zaman her bir şeyi sonsuz sebeplere dayandırmak gerekir ki, o halde bir tek şeyin varlığını izah etmek, bütün varlıklar kadar zorlaşır. Çünkü Allah'a verilirse, hadsiz eşya bir Zât'a verilmiş olur. O'na verilmezse, her bir şeyi sonsuz sebeplere vermek lâzım gelir. O vakit bir meyvenin yaratılışı kâinat kadar, belki daha da zor olur.

Çünkü nasıl bir asker yüz adamın idaresine verilse, o idarede yüzlerce zorluk ortaya çıkar. Fakat yüz asker bir kumandanın idaresine bırakılsa, o idare bir askerinki kadar kolay olur.

Aynen öyle de, çok farklı sebeplerin, bir tek şeyin yaratılışında ittifakı yüz derece zordur. Fakat pek çok şeyin yaratılışı bir tek zâta verilse yüz derece kolaylaşır. İşte insanı, mahiyetindeki merak ve hakikati bilme isteğinden doğan sonsuz ızdıraplardan kurtaracak olan, yalnız Hâlık'ın birliğine inanmak ve O'nu tanıyıp bilmektir.

Madem küfürde ve şirkte sonsuz zorluk ve ızdırıp var. Elbette o yol imkânsızdır, hakikati yoktur. Madem tevhidde, her şeyin yaratılışındaki kolaylığa, bolluğa ve sanat güzelliğine uygun olarak sınırsız kolaylık var. Elbette o yol vaciptir, hakikattir.²⁰

İşte ey bedbaht dalâlet ehli! Bak, dalâlet yolu ne kadar karanlık ve elemli!.. Ne zorun var ki oradan gidiyorsun? Hem bak, iman ve tevhid yolu ne kadar kolay ve safalı... Oraya gir, kurtul...

---

¹⁹“İyi bilin ki, kalbler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.” (Ra'd sûresi, 13/28)

²⁰ Bkz. İsrâ sûresi, 17/42; Enbiyâ sûresi, 21/21.

On İkinci Pencere

سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ۝ الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى

۝ وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى ²¹

Sırrınca: Bütün eşyaya, bilhassa canlı, sanatlı varlıklara hikmetli bir kalıptan çıkmış gibi hikmetle muntazam bir ölçü ve suret verilmesi.. o suret ve ölçüde belli faydalar için eğri büğrü sınırlar bulunması.. hem hayatları süresince değiştirdikleri elbiseleri olan suretlerinin ve miktarlarının yine hikmet ve fayda gözetilerek uygun bir tarzda, kader kalemiyle yazılmış hayat programından terkip ve tanzim edilen manevî ve muntazam birer suret, birer ölçü olması açıkça gösterir ki: Suretleri ve biçimleri bir Kadîr-i Zülcelâl'in, bir Hakîm-i Zülkemâl'in kader dairesinde hazırlanan ve vücutları kudretin tezgâhında verilen o sayısız sanatlı varlıklar, o Zât'ın vücûbiyetine, birliğine ve kusursuz kudretine sayısız dille şahitlik eder.

İşte kendi vücuduna, uzuvlarına ve onlardaki eğri büğrü yerlerin meyvelerine, faydalarına bak! Tam bir hikmet içindeki kusursuz kudreti gör.

---

²¹ “Tenzih et Rabbinin yüce adını. O seni yaratıp mükemmel şekil vereni. O her canlıyı bir ölçüye göre yapıp hayatının devamını sağlayacak yolları göstereni.” (A'lâ sûresi, 87/1-3)

On Üçüncü Pencere

وَأِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ²²

Ayetinin sırrınca: Her şey kendine has diliyle Hâlık'ını anar, takdis eder. Bütün varlıkların hal diliyle ve sözle yaptığı tesbihat bir tek Mukaddes Zât'ın varlığını gösteriyor.

Evet, fitratın şahitliği reddedilmez. Halin delil oluşu da, bilhassa farklı yönlerden ise şüphe götürmez. Bak, sayısız fitrî şahitliği içeren ve sonsuz tarzda, hal diliyle tevhide işaret eden, iç içe daireler gibi bir tek merkeze bakan şu varlıkların muntazam suretleri birer dildir. Ölçülü şekilleri birer şahadet lisanıdır. Ve mükemmel hayatları birer tesbih lisanıdır ki, Yirmi Dördüncü Söz'de kesin bir şekilde ispat edildiği gibi, onların bütün o dillerle pek açık bir surette tesbihatları, manevî hediyeleri ve bir tek mukaddes Zât'a şahitlikleri, ışığın güneşi gösterdiği gibi Vâcibü'l-Vücut bir Zât'ı gösterir. Ve O'nun ulûhiyetinin kemâline delildir.

---

²² “Hiçbir şey yoktur ki, O'nu hamd ile beraber tesbih (tenzih) ediyor bulunmasın.” (İsrâ sûresi, 17/44)

On Dördüncü Pencere

قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ²³

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ²⁴

مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا²⁵

إِنَّ رَبِّي عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ²⁶

Ayetlerinin sırrınca: Her varlık her şeyiyle, her halinde tek bir Hâlık-ı Zülcelâl'e muhtaçtır. Evet, kâinattaki varlıklara bakıyor ve görüyoruz ki: Mutlak zayıflık içinde sınırsız bir kuvvetin tezahürleri var. Ve mutlak acz içinde sınırsız bir kudretin eserleri görünüyor. Mesela, bitkilerin tohumlarındaki ve köklerindeki hayat çekirdeklerinin uyanışları sırasında gösterdiği harika vaziyet gibi...

Hem mutlak fakr ve kuruluk içinde sınırsız bir zenginliğin belirtileri var: Kış mevsiminde toprağın ve ağaçların fakirane vaziyetleri ve baharda şaşaalı servet ve zenginlikleri gibi...

Hem mutlak bir cansızlık içinde kesin bir hayatın sızıntıları görünüyor: Cansız unsurların canlı maddelere dönüşmesi gibi...

Hem mutlak bir cehalet içinde kuşatıcı bir şuurun izleri görünüyor: Zerrelere yıldızlara kadar her şeyin, âlemin düzenine, hayata ait faydalara ve hikmetin gereklerine uygun bir tarzda hareket etmesi ve şuurlu vaziyetleri gibi...

İşte bu acz içindeki kudret, zayıflık içindeki kuvvet, fakr içindeki servet ve zenginlik, cansızlık ve cehalet içindeki hayat ve şuur; açıkça ve zorunlu olarak, mutlak kudret, kuvvet, zenginlik ve ilim sahibi, Hayy ve Kayyûm bir Zât'ın varlığının vücûbuna ve birliğine her taraftan pencereler açar. Ve bunların hepsi birden, büyük bir ölçekte, nuranî bir caddeyi gösterir.

İşte ey tabiat bataklığına düşen gafil! Eğer tabiatı bırakıp Cenâb-ı Hakk'ın kudretini tanımazsan, her bir şeyde, hatta her bir zerrede sınırsız bir kuvvet ve kudret, sonsuz bir hikmet ve maharet, belki pek çok şeyi göreceğ, bileceğ, idare edecek bir iktidar bulunduğunu kabul etmen gerekir.

²³ 'Pekil' de, 'Her şeyin dizginini elinde tutan, kendisi her şeyi koruyup gözetken kimdir!..' (Mü'minûn sûresi, 23/88)

²⁴ "Hiçbir şey yoktur ki onu meydana getiren hazinelerin anahtarları elimizde olmasın." (Hicr sûresi, 15/21)

²⁵ "Yürüyen hiçbir varlık yoktur ki, Allah onun perçeminden tutmuş olmasın." (Hûd sûresi, 11/56)

²⁶ "Muhakkak ki Rabbim her şeyi koruyandır." (Hûd sûresi, 11/57)

On Beşinci Pencere

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ²⁷

Ayetinin sırrınca: Her şeye, o şeyin mahiyetindeki kabiliyete göre tam bir ölçü ve intizamla biçilip güzel bir sanatla tertip edilerek en kısa yoldan, en güzel bir surette, en hafif bir tarzda, en kolay kullanılacak şekilde (mesela kuşların elbiselerine ve her vakit tüylerini kolayca oynatmalarına, kullanmalarına bak) ve israfsız, hikmetli bir tarzda vücut verilmesi, suret giydirilmesi, varlıklar sayısınca dillerle bir Sâni-i Hakîm'in varlığının vücûbiyetine şahitlik ve mutlak Kadir, Alîm bir Zât'a işaret eder.

---

²⁷“(O Allah ki) yarattığı her şeyi güzel yapmıştır.” (Secde sûresi, 32/7)

On Altıncı Pencere

Yeryüzünde her mevsim tazelenen varlıkların yaratılmasındaki, idaresindeki düzen ve tanzim, her şeyi kuşatan bir hikmeti açıkça gösterir.²⁸ Sıfat, atfedileceği bir şeyi gerektirdiğinden, elbette o umumi hikmet, zorunlu olarak bir Hakîm'e işaret eder.

Hem o hikmet perdesi içinde harika süslemeler, açıkça, kusursuz bir inayeti gösterir. O kusursuz inayet, zorunlu olarak, inayet sahibi bir Hâlık-ı Kerîm'i bildirir. O inayet perdesinde her şeyi kuşatan lütuf ve ihsanlar, açıkça, engin bir rahmeti haber verir. Ve o engin rahmet, elbette Rahman ve Rahîm bir Zât'a işaret eder. O rahmet perdesi üstünde de bütün rızka muhtaç canlıların lâıyk ve mükemmel bir tarzda beslenmeleri ve rızıklanmaları, açıkça, terbiye eden bir rezzakiyete ve şefkatli bir rubûbiyete işaret eder. Ve o terbiye ve idare, zorunlu olarak, her şeyin rızkını veren Kerîm bir Zât'ı gösterir.

Evet, yeryüzünde kusursuz bir hikmetle terbiye edilen, eksiksiz bir inayetle süslenen, tam bir rahmetle lütuflandırılan ve mükemmel bir şefkatle beslenen bütün varlıklar, o Sâni-i Hakîm, Kerîm, Rahîm ve Rezzak'ın vücûbuna ve birliğine ayrı ayrı şahitlik ve işaret eder. Bunun gibi, yeryüzünün tamamında görülen ve kasd ve iradeyi açıkça gösteren geniş hikmeti; o hikmeti de içine alan, bütün sanatlı varlıkları kuşatan kusursuz inayeti; inayet ve hikmeti içeren ve yeryüzündeki bütün varlıkları kuşatan engin rahmeti; ve bunların hepsini içine alan, bütün canlıları kuşatan gayet cömertçe rızık vermeyi ve beslemeyi birden nazara al, bak! Nasıl ki, yedi renk, ışığı meydana getirir. Ve yeryüzünü aydınlatan o ışık nasıl, şüphesiz güneşi gösterir. Aynen öyle de, o hikmet içindeki inayet, inayet içindeki rahmet ve rahmet içindeki rızıkla besleme; son derece Hakîm, Kerim, Rahîm, Rezzak bir Vâcibü'l-Vücut'un birliğini ve kusursuz rubûbiyetini büyük bir ölçekte, yüksek bir derecede, parlak bir surette gösterir.²⁹

İşte ey serser ve gafil inkârcı! Göz önündeki bu hikmetli, merhametli, cömertçe, muhtaçlara rızkını veren terbiye etme fiilini ve bu hayret verici, harika, mucizevî hali neyle izah edebilirsin? Kendin gibi serseri tesadüfle mi? Kalbin gibi kör kuvvetle mi? Kafan gibi sağır tabiatla mı? Ve senin gibi aciz, ruhsuz, cahil sebeplerle mi? Yoksa nihayetsiz derecede mukaddes, kusurdan ve noksandan münezzeh, uzak, yüce; nihayetsiz derecede Kadir, Alîm, Semi ve Basîr Zât-ı Zülcelâl'e son derece aciz, cahil, sağır, kör, varlığı da yokluğu da imkân dâhilinde ve miskin olan "tabiat" adını verip sonsuz hata mı işlemek istersin? Hem şu güneş gibi parlak hakikati, hangi kuvvetle söndürebilirsin? Hangi gaflet perdesi altında saklayabilirsin?

²⁸ Bkz. Bakara sûresi, 2/259; En'âm sûresi, 6/99; Hac sûresi, 22/5; Mü'minûn sûresi, 23/14; Rûm sûresi, 30/50; Mülk sûresi, 67/3; Ğâşiye sûresi, 88/17.

²⁹ Bkz. Bakara sûresi, 2/22; Yûnus sûresi, 10/21; İbrahim sûresi, 14/32; Hicr sûresi, 15/19-22; Neml sûresi, 17/64; Sebe sûresi, 34/24; Fâtır sûresi, 35/3; Mü'min sûresi, 40/13; Zâriyât sûresi, 51/58.

On Yedinci Pencere

إِنَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّلْمُؤْمِنِينَ³⁰

Yeryüzünü yaz mevsiminde seyredip görüyoruz ki: Eşyanın yaratılışında, karışıklığı gerektiren ve intizamsızlığa sebep olan sınırsız ve mutlak bir cömertlik, son derece ahenk ve intizam içinde görünüyor. İşte yeryüzünü süsleyen bütün bitkilere bak!

Hem ölçüsüzlüğü ve kabalığı gerektiren, eşyanın yaratılışındaki son derece sürat, tam bir ölçü içinde görünüyor. İşte zemin yüzünü süsleyen bütün meyvelere bak!

Hem önemsizliği, belki çirkinliği gerektiren sayıca çokluk dahi mükemmel, güzel bir sanat içinde görünüyor. İşte yeryüzünü yaldızlayan bütün çiçeklere bak!

Hem sanatsızlığı, basitliği gerektiren, eşyanın yaratılışındaki sonsuz kolaylık, nihayetsiz derecede bir sanatkârlık, maharet ve ihtimam içinde görünüyor. İşte yeryüzündeki ağaç ve bitkilerin küçük sandıkları, programları ve tarihçe-i hayatlarının kutucukları hükmünde olan bütün tohumlara, çekirdeklere dikkatle bak!

Hem farklılığı ve ayrılığı gerektiren uzaklık ve mutlak mesafeler, mutlak bir ittifak içinde görünüyor. İşte yeryüzünün her tarafına ekilen her çeşit tohumu bak!

Hem karışmayı ve bulaşmayı gerektiren muazzam karışıklık, bilakis mükemmel bir ayırma ve farklı kılma faaliyeti içinde görünüyor. İşte yeraltına karışık bir şekilde atılan ve madde itibarı ile birbirine benzeyen bütün tohumların, sümbül verme vaktinde kusursuz bir şekilde birbirlerinden ayrılmalarına, ağaçlara giren çeşitli maddelerin yaprak, çiçek ve meyvelere mükemmel bir şekilde ayırt edilerek dağılmalarına ve mideye giren karışık gıdaların farklı uzuv ve hücrelere göre mükemmelce ayrılmalarına bak, kusursuz bir hikmet içindeki eşsiz kudreti gör.

Hem önemsizliği, kıymetsizliği gerektiren son derece bolluk ve ucuzluk da, yeryüzündeki varlıklara, sanata bakınca son derece kıymetli ve pahalı bir keyfiyette görünüyor. İşte o sayısız sanat harikaları içinde yeryüzünün Rahmanî sofrasında yalnız kudretin şekerlemeleri olan dutların çeşitlerine bak! Rahmetin kusursuzluğunu mükemmel bir sanat içinde gör.

İşte bütün yeryüzünde gayet kıymetlilikle beraber sonsuz ucuzluk..

O sonsuz ucuzluk içinde hadsiz karışıklıkla beraber sınırsız ayırma ve farklı kılma faaliyeti..

O sınırsız faaliyet içinde gayet uzaklıkla beraber son derece uygunluk ve benzeyiş..

O benzeyiş içinde nihayetsiz derecede kolaylıkla beraber gayet ihtimamla yapılış..

O güzel yapılış içerisinde son derece sürat ve çabuklukla beraber gayet ölçü, denge ve israfsızlık..

O israfsızlık içinde son derece çokluk ile beraber son derece güzel sanat..

O güzel sanat içinde nihayetsiz cömertlik ile beraber mutlak bir intizam..

İşte bütün bunlar elbette gündüz ışığı, ışık güneşi gösterdiği gibi, bir Kadîr-i Zülcelâl'in, bir Hakîm-i Zülkemâl'in, bir Rahîm-i Zülcemâl'in varlığının vücûbiyetine, kusursuz kudretine, rubûbiyetinin güzelliğine, birliğine ve ehadiyetine şahitlik eder, ³¹ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ sırrını gösterir.

Şimdi ey biçare cahil, gafil, inatçı, bâtıl yolda giden! Bu büyük hakikati neyle açıklayabilirsin? Bu son derece mucize ve harika keyfiyeti nasıl izah edebilirsin? Bu hadsiz derecede hayret verici sanatları neye dayandırabilirsin? Yeryüzü kadar geniş olan bu pencereyi hangi gaflet perdesiyle kapatabilirsin? Senin tesadüfün, tabiat dediğin ve güvendiğin şuarsuz yoldaşın, inkârda dayanağın ve arkadaşın nerede? Bu işlere tesadüfün karışması yüz derece akıl dışı değil mi? Ve şu harika işlerin binde birini tabiata havale etmek bin derece imkânsız olmaz mı?

Yoksa ruhsuz, aciz tabiatın; her bir şeyin içinde o şeyden yapılan eşya adedince manevî makineleri ve matbaaları mı var?..

---

³⁰ “Şüphesiz göklerde ve yerde müminler için Allah'ın kudret ve hikmetine dair pek çok delil vardır.” (Câsiye sûresi, 45/3)

³¹ “En güzel isimler Allah'ındır.” (İsrâ sûresi, 17/110; Tâhâ sûresi, 20/8; Haşir sûresi, 59/24)

On Sekizinci Pencere

أَوْ لَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ³²

Yirmi İkinci Söz'de izah edilen şu temsile bak: Nasıl mükemmel, muntazam, sanatlı, saray gibi bir eser, muntazam bir fiile açıkça işaret eder. Yani bir bina, bir ustalığa, işçiliğe delildir. Ve mükemmel, muntazam bir fiil, ister istemez mükemmel bir fâili ve mahir bir ustayı gösterir. Mükemmel usta unvanı, açıkça mükemmel bir sığata, yani sanat becerisine işaret eder. Ve o mükemmel sıfat ve mükemmel sanat becerisi, açıkça mükemmel bir kabiliyetin varlığına delildir. Mükemmel bir kabiliyet ise yüce bir ruhun ve yüksek bir Zât'ın varlığını bildirir.

Aynen öyle de, yeryüzünü, hatta kâinatı dolduran ve sürekli yenilenen eserler, açıkça, gayet mükemmel fiilleri gösteriyor. Ve şu sonsuz intizam ve hikmet dairesindeki fiiller, apaçık şekilde, unvanları ve isimleri mükemmel olan bir Fâil'i işaret ediyor.

Çünkü muntazam ve hikmetli fiillerin fâilsiz olmadığı kesinlikle mâlum. Ve son derece mükemmel unvanlar, o fâilin son derece mükemmel sıfatlarına delildir. Çünkü sarf³³ ilmine göre nasıl ism-i fâil masdardan yapılırsa, aynen öyle de, unvan ve isimlerin de masdarları ve kökleri, sıfatlardır. Ve son derece mükemmel sıfatlar, şüphesiz, son derece mükemmel olan, zâta ait hususiyetlere ve icraata işaret eder. Zâta ait kabiliyetler ve –tabir edemediğimiz– o mükemmel hususiyetler, icraatlar ise hakkalyakîn³⁴ ile, hadsiz kemâl derecesindeki bir Zât'ı gösterir.

İşte âlemdeki bütün sanat eserleri ve varlıklar, her biri mükemmel birer eser olduğundan; her biri bir fiile, fiil isme, isim sığata, sıfat mukaddes hususiyetlere ve icraata, onlar da zâta şahitlik ettiklerinden bir tek Sâni-i Zülcelâl'in varlığının vücûbiyetine ve ehadiyetine, sayılarınca işaret ederler. Bunun gibi, hepsi bir bütün olarak mahlûkat silsilesi kadar kuvvetli bir surette bir marifet miracıdır. Hiçbir şekilde içine şüphe girmeyen silsile halinde bir hakikat delilidir.

Şimdi ey biçare gafil inkârcı! Kâinat silsilesi kadar kuvvetli şu delili neyle çürütebilirsin? Şu sanatlı varlıklar sayısınca hakikatin parıltılarını gösteren sonsuz delikli ve kafesli pencereyi neyle kapatabilirsin? Hangi gaflet perdesini üstüne çekebilirsin?

³² “Hiç düşünmezler mi göklerin ve yerin hükümranlığını ve o muazzam saltanatı?” (A'râf sûresi, 7/185)

³³ **Sarf ilmi:** Arapça dilbilgisinin kelimelerin şekli ve çekimleri ile ilgilenen alt dalı.

³⁴ Hakikati bizzat yaşayarak tecrübe etme hali.

On Dokuzuncu Pencere

ثُسَبَّحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ³⁵

Ayetinin sırrınca: Sâni-i Zülcelâl, göklerdeki cisimlere o kadar hikmet ve mânâ takmış ki, âdeta celâl ve cemâlini ifade etmek için güneş, ay ve yıldızları birer kelime yaparak göğü süslemiştir. Bunun gibi, havadaki varlıklara da öyle hikmetler, mânâlar ve maksatlar koymuş ki, âdeta o uçsuz bucaksız hava boşluğunu şimşek, gök gürültüsü ve yağmur damlası kelimeleriyle konuşTURuyor. Hikmetinin kemâlini ve rahmetinin güzelliğini ders veriyor. Ve nasıl ki, yeryüzü kafasını, hayvan ve bitki denilen mânidar kelimeleriyle konuşTURup sanatının mükemmelliğini kâinata gösteriyor. Aynen öyle de, o kafanın birer kelimesi olan bitkileri ve ağaçları dahi yaprak, çiçek, meyve kelimeleriyle konuşTURup yine sanatının mükemmelliğini ve rahmetinin güzelliğini ilan ediyor. Ve birer kelime olan çiçek ve meyveleri de tohumcukları birer kelime yaparak konuşTURup sanatının inceliklerini ve rubûbiyetinin kemâlini şuur sahiplerine öğretiyor.

İşte bu sayısız tesbih kelimeleri içinde yalnız tek bir sümbüle ve tek bir çiçeğin ifade tarzına kulak verip dinleyeceğiz. Cenâb-ı Hakk'a ve O'nun sıfatlarına nasıl şahitlik eder, bileceğiz.

Evet, her bir bitki, her bir ağaç pek çok dille Sâni'ini öyle gösterir ki, dikkat sahiplerini hayrette bırakır ve bakanlara "Sübhanallah! O'na ne kadar güzel şahitlik ediyor!" dedirtir.

Evet, her bir bitkinin çiçek açması ve sümbül vermesi anındaki, tebessüm edercesine manevî konuşmaları sırasındaki tesbihleri, kendileri gibi güzel ve aşikârdır. Çünkü her bir çiçeğin güzel ağzıyla, muntazam sümbülün lisanıyla ve ölçülü, muntazam tohumların kelimeleriyle hikmeti gösteren o düzen, açıkça şahit olunduğu üzere, ilmi gösteren bir denge içindedir. O denge ise sanattaki mahareti gösteren bir sanat nakışı içindedir. O sanat nakışı, lütuf ve keremi gösteren bir ziynet içindedir. O ziynet de rahmet ve ihsanı gösteren tatlı kokular içindedir. İşte birbiri içinde bulunan şu mânidar keyfiyetler, öyle bir şehadet lisanıdır ki, Sâni-i Zülcemâl'ini hem isimleriyle tarif eder, hem vasıflarıyla tanıtır, hem O'nun isimlerinin cilvelerini tefsir eder, hem de kendini sevdirmesini, tanıtmasını ifade eder.

İşte bir tek çiçekten böyle bir şehadet işitsen, yeryüzündeki Rabbanî bağlarda bütün çiçekleri dinleyebilseydin ve ne kadar kuvvetli bir şekilde Sâni-i Zülcelâl'in varlığının vücûbiyetini ve birliğini ilan ettiklerini duysan, acaba hiç şüphen, vesvesen ve gafletin kalır mı? Eğer kalırsa sana insan ve şuur sahibi denilebilir mi?

Gel şimdi bir ağaca dikkatle bak! İşte bahar mevsiminde yaprakların muntazaman çıkması, çiçeklerin ölçülü bir şekilde açması, meyvelerin hikmetle, rahmetle büyümesi ve dalların ellerinde, masum çocuklar gibi, rüzgârın esmesiyle oynaması içinde tatlı ağzını gör. Bir kerem eliyle yeşillenen yaprakların ve lütuftan doğan bir neşeyle tebessüm eden çiçeklerin diliyle, bir rahmet cilvesiyle gülen meyvelerin kelimeleriyle ifade edilen hikmetli düzen içindeki adil mizan.. adaleti gösteren o

mizan içindeki ince sanatlar ve nakışlar.. maharetli nakışlar ve ziynetler içinde rahmet ve ihsanı gösteren ayrı ayrı tatlı lezzetler ve güzel kokular.. o hoş lezzetler içinde birer kudret mucizesi olan tohum ve çekirdekler nasıl gayet açık bir şekilde bir Sâni-i Hakîm, Kerîm, Rahîm, Muhsin, Mün'im, Mücemmil, Mufaddıl'ın varlığının vücûbunu, birliğini, rahmetinin güzelliğini ve rubûbiyetinin kusursuzluğunu gösterir. İşte eğer yeryüzündeki bütün ağaçların hal dillerini birden dinleyebilseydin, ³⁶يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ³⁶ ayetinin hazinesinde ne kadar güzel cevherler bulunduğunu göreceksin, anlayacaksın.

İşte ey nankörlük içinde kendini başıboş zanneden bedbaht gafil! Böyle sayısız dille kendini sana tanıtan, bildiren ve sevdiren bir Kerîm-i Zülcemâl'i tanımak istemezsen bu lisanları susturmalı... Mademki susturulmaz, dinlemeli... Gafletle kulağını kapasan kurtulamazsın. Çünkü senin kulağını kapamanla kâinat ve varlıklar susmaz, O'nun birliğinin şahitleri seslerini kesmez. Elbette seni mahkûm ederler...

فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ³⁸

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ³⁹

وَأَرْسَلْنَا الرِّيَّاحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْفَيْنَ الْكُفُورَ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ⁴⁰

Nasıl ki küçük, basit şeylerde, neticelerde ve teferruatta tam bir hikmet ve benzersiz bir sanat görünüyor. Aynen öyle de, tesadüf eseri ve karışık zannedilen küllî unsurların, büyük varlıkların görünüşteki karışık vaziyetleri dahi bir hikmet ve sanat ile şekilleniyor.

İşte ışığın parlaması, başka hikmetli hizmetlerinin gösterdiği gibi, yeryüzünde sanatla yaratılmış varlıkları Cenâb-ı Hak'ın izniyle sergileyip ilan etmek içindir. Demek, ışık bir Sâni-i Hakîm tarafından istihdam ediliyor; âlem çarşısının sergilerindeki antika sanatlar onunla gösteriliyor.

Şimdi rüzgârlara bak: Başka hikmetli, cömertçe faydalarının ve vazifelerinin şahitliğiyle gayet mühim ve sayısız vazifelere koşuyorlar. Demek onların dalgalanması, bir Sâni-i Hakîm tarafından bir vazifelendirme, bir idare, bir kullanmadır; Rablerinin emrinin çabuk yerine getirilmesine süratle çalışmaktır.

Şimdi bak çeşmelere, çaylara, ırmaklara... Yerden, dağlardan kaynamaları tesadüfî değildir. Çünkü onlar, rahmet eseri olan faydalarının ve neticelerinin şahitliğiyle, dağlarda bir ihtiyaç ölçüsüyle depolanmalarının ve bir hikmet dengesiyle gönderilmelerinin gösterdiği üzere, Hakîm bir Rabbin emriyle depolandıklarını bildiriyorlar. Yerden kaynamaları ise O'nun emrine heyecanla boyun eğmeleridir.

Şimdi yerdeki bütün taşların, cevherlerin ve madenlerin çeşitlerine bak. Onların nakışları ve faydalı hususiyetleri bir Sâni-i Hakîm'in süslemesi, tertibi, idaresi ve suret vermesi ile olur. Onlarla alâkalı hikmetli faydalar ve hayat için yararlı, insan için gerekli olan, hayvanların ihtiyaç duyduğu şeylere uygun bir tarzda hazırlanmaları bunu gösteriyor.

Şimdi, çiçeklere, meyvelere bak! Onların gülümsemeleri, tatları, güzellikleri, nakışları ve kokuları; sonsuz cömertlik ve ikram sahibi bir Sâni-i Kerîm'in, sonsuz şefkat ve merhamet sahibi, nimetlerin asıl mâliki bir Mün'im-i Rahîm'in sofrasında çeşitli renk, koku ve tatlarla beraber her çiçek ve meyve türüne ayrı ayrı birer tarife ve davetiye olarak verilmiştir.

Şimdi kuşlara bak! Onların söyleşmelerinin ve cıvıldaşmalarının, bir Sâni-i Hakîm'in konuşurması ve söyletmesi olduğuna kesin delil, hayret verici bir tarzda birbirlerine o seslerle hissiyat ve maksatlarını ifade etmeleridir.

Şimdi bulutlara bak! Yağmurun şıpıltılarının mânâsız sesler olmadığına, şimşek çakmasının ve gök gürlemesinin de boş bir gürültü olmadığına kesin delil ise uçsuz bucaksız bir boşlukta o hayret verici şeyleri yaratmak, onlardan âb-ı hayat hükmündeki damlaları sağmak ve yeryüzündeki suya muhtaç ve

arzulu canlıları emzirmektedir. Bu, o şırıltıların, o gürültülerin gayet mânidar ve hikmetli olduğunu gösteriyor. Kerîm bir Rabb'in emriyle yağmur, ona arzu duyan canlılara bağırrır, "Sizlere müjde, geliyorum!" mânâsını ifade eder.

Şimdi göğe bak! Sayısız gökcisminde yalnız aya dikkat et! Onun hareketinin, Kadir ve Hakîm bir Zât'ın emriyle olması, ona ve yeryüzüne ait mühim hikmetlerdir ki, başka yerde anlattığımızdan burada kısa kesiyoruz.

İşte ışıktan tut, ta aya kadar saydığımız büyük, küllî unsurlar gayet geniş ve büyük bir pencere açar. Bir Vâcibü'l-Vücut'un birliğini, kudretinin kemâlini ve saltanatının büyüklüğünü gösterir, ilan eder.

İşte ey gafil! Eğer bu gök gürlemesi gibi sedayı susturabilirsen ve güneşin ışığı gibi parlak olan o nuru söndürebilirsen Allah'ı unut! Yoksa aklını başına al!

41 de. سُبْحَانَ مَنْ نُسَبِّحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ⁴¹

³⁵ "Yedi kat gök, dünya ve onların içinde olan her şey Allah'ı takdis ve tenzih eder. Hatta hiçbir şey yoktur ki hamd ile O'nu tenzih etmesin." (İsrâ sûresi, 17/42-44)

³⁶ "Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ı tesbih eder." (Cum'a sûresi, 62/1)

³⁷ HAŞİYE Şu Yirminci Pencere'nin hakikati, bir zaman Arapça olarak şöyle kalbe gelmişti:

تَلْتَلُ الصِّيَاءِ مِنْ تَنْوِيرِكَ تَشْهِيرِكَ تَمَوْجُ الْأَعْصَارِ مِنْ تَصْرِيفِكَ تَوْظِيفِكَ
سُبْحَانَ مَا أَعْظَمَ سُلْطَانَكَ
تَقْجُرُ الْأَنْهَارِ مِنْ تَدْخِيرِكَ تَسْخِيرِكَ تَرْيُّنُ الْأَحْجَارِ مِنْ تَدْبِيرِكَ تَصْوِيرِكَ
سُبْحَانَكَ مَا أَبْدَعَ حِكْمَتَكَ
تَبْسُمُ الْأَزْهَارِ مِنْ تَرْبِيئِكَ تَحْسِينِكَ تَبْرُجُ الْأَنْمَارِ مِنْ إِنْعَامِكَ إِكْرَامِكَ
سُبْحَانَكَ مَا أَحْسَنَ صَنْعَتَكَ
تَسْجُعُ الْأَطْيَارِ مِنْ إِنْطَاقِكَ إِزْفَاقِكَ تَهْرُجُ الْأَمْطَارِ مِنْ إِنْزَالِكَ إِفْضَالِكَ
سُبْحَانَكَ مَا أَوْسَعَ رَحْمَتَكَ
تَحْرُكُ الْأَقْمَارِ مِنْ تَقْدِيرِكَ تَدْبِيرِكَ تَنْوِيرِكَ تَنْوِيرِكَ
سُبْحَانَكَ مَا أَنْوَرَ بُرْهَانَكَ مَا أَبْهَرَ سُلْطَانَكَ

Tercümesi: Işığın parlaması, sanatla yaratılmış varlıkları Cenâb-ı Hakk'ın izniyle sergileyip ilan etmektir. Rüzgârların dalgalanması, Cenâb-ı Hakk'ın emrinin yerine getirilmesine süratle çalışmaktır.

Sen her türlü noksan sıfattan uzak ve yücesin; saltanatın ne büyüktür! Nehirlerin, çayların ve ırmakların yerden ve dağlardan kaynaması, Senin onları depolaman ve insanların emrine vermenlemdir.

Kıymetli taşların süslenmesi Senin idaren ve suret vermen ilemdir. Sen her türlü noksan sıfattan münezzehsin; hikmetin ne güzeldir!

Çiçeklerin gülümsemesi Senin süslemen ve güzelleştirmen ilemdir. Meyvelerin süslenip kendilerini bize sunmaları Senin ihsan ve ikramın ilemdir.

Sen her türlü noksan sıfattan uzak ve yücesin; sanatın ne güzeldir. Kuşların ahenkle cıvıldaşmaları, Senin onları konuşturman ve birbirlerine karşı şefkatli kılman ilemdir.

Yağmurların serpiştirmesi Senin yağdırman ve ihsanın ilemdir. Sen her türlü noksan sıfattan uzak ve yücesin. Rahmetin ne kadar da geniştir!

Aynı hareket etmesi Senin takdirin, idaren, döndürmen ve aydınlatman ilemdir. Sen her türlü noksan sıfattan uzak ve yücesin; delilin ne kadar da nurludur, saltanatın ne kadar da aşikârdır.

³⁸ "Sübhandır, münezzehdir o Zât ki, her şey üzerinde hâkimiyet O'nun elindedir." (Yâsîn sûresi, 36/83)

³⁹ "Hiçbir şey yoktur ki onu meydana getiren hazinelerin anahtarları elimizde olmasın. Biz onu ancak belirli bir ölçü ile indiririz." (Hicr sûresi, 15/21)

⁴⁰ "Aşılaiyıcı olarak rüzgârlar gönderdik. Derken gökten yağmur indirip onunla sizi suladık. Halbuki o suyu hazinelerde depolayan da sizler değilsiniz." (Hicr sûresi, 15/22)

⁴¹ Bütün noksanlıklardan münezzehdir o Allah ki "Yedi gök, yer ve onlarda bulunan her şey O'nu tesbih eder." (İsrâ sûresi, 17/44)

Yirmi Birinci Pencere

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ⁴²

Şu kâinatın lambası olan güneş, kâinat Sâni'inin varlığına ve birliğine güneş gibi parlak ve nuranî bir penceredir. Evet, güneş sistemi denilen, küremizle beraber on iki gezegen,⁴³ cisimleri küçüklük-büyüklik itibarı ile muhtelif, mevkileri uzaklık-yakınlık noktasında çok farklı ve hareket hızları çok çeşitli olduğu halde tam bir intizam ve hikmetle, tam bir ölçüyle, bir saniye bile şaşmayan hareketleri ve dönüşleriyle, güneşe çekim kanunu tabir edilen ilahî bir kanun ile bağlı olmaları, yani imamlarına uymalarıyla büyük bir ölçekte Cenâb-ı Hakk'ın kudretinin büyüklüğünü ve O'nun birliğini gösterir.

İşte o cansız cisimleri, o şuursuz, büyük kütleleri son derece intizam ve hikmet terazisi içinde farklı şekillerde, mesafelerde ve hareketlerle döndürmenin, çalıştırmanın, nasıl bir kudreti ve hikmeti ispat ettiğini kıyasla. Bu büyük ve ağır işe zerre kadar tesadüf karışsa öyle bir patlamaya meydan verir ki, kâinatı dağıtır. Çünkü tesadüf o gezegenlerden, yıldızlardan birini bir dakika alıkoysa onun yörüngesinden çıkmasına sebep olur, diğerleriyle çarpışmasına yol açar. Yerkürenin kendisinden bin defa daha büyük cisimlerle çarpışmasının ne derece dehşetli olacağını kıyas edebilirsin.

Güneş sisteminin, yani güneşin ona uyan meyveleri olan on iki gezegenin hayret verici hallerini Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi kuşatan ilmine havale edip yalnız gözümüzün önündeki dünyaya bakıyor ve görüyoruz ki: Gezegenimize güneşin etrafında, heybetli bir rubûbiyetin büyüklüğünü, ulûhiyet saltanatının haşmetini, kusursuz bir rahmeti ve hikmeti gösteren bir surette, Cenâb-ı Hakk'ın emriyle – Üçüncü Mektup'ta söylendiği gibi– pek büyük bir hizmet için uzun bir seyahat yaptırılıyor.⁴⁴ Allah'ın bir gemisi olarak, O'nun hayret verici, sanatlı eserleriyle doldurulmuş bir halde ve şuur sahibi kullarına bir seyir yeri suretinde dünyaya seyyar bir mesken vaziyeti verilmiş. Vakitleri ve hesabı bildiren saat akrebi gibi ay da ince hesaplar ve muazzam hikmetlerle ona takılmış. Ve aya başka menzillerde ayrı bir seyahat takdir edilmiş.

İşte mübarek gezegenimizin şu halleri, yerküre kuvvetinde bir şahitlikle, bir Kadîr-i Mutlak'ın varlığının vücûbiyetini ve O'nun birliğini ispat eder. Madem gezegenimiz böyledir, güneş sistemini de ona kıyaslayabilirsin.

Hem kendi yörüngesi üstünde çekim kuvveti denilen manevî ipleri yumak yaptırmak için dolap ve çıkırık hükmündeki güneşi döndürüp, gezegenleri o manevî iplerle bağlayıp düzene koymak ve güneşi bütün gezegenleriyle saniyede beş saatlik bir mesafeyi alacak kadar bir süratle, bir tahmine göre “Herkül Burcu” veya “Güneşler Güneşi” tarafına sevk etmek, elbette Ezel ve Ebed Sultanı Zât-ı Zülcelâl'in kudreti ve emriyledir. O zât âdeta rubûbiyetinin haşmetini göstermek için itaatkâr askerleri hükmünde olan güneş sistemi ordusuna bir manevra yaptırır.

Ey astronomiyle uğraşan efendi! Hangi tesadüf bu işlere karışabilir? Buna hangi sebebin eli ulaşabilir? Hangi kuvvet yanaşabilir? Haydi, sen söyle... Hiç böyle bir Sultan-ı Zülcelâl, acz gösterip

mülküne başkasını karıştırır mı? Bilhassa kâinatın meyvesi, neticesi, gayesi, özü olan canlıları başka ellere verir mi? Başkasını onlara müdahale ettirir mi? Hele o meyvelerin en kuşatıcısı ve o neticelerin en mükemmeli, yeryüzünün halifesi ve Zât'ının aynası mahiyetinde bir misafiri olan insanı başıboş bırakır mı? Ve onu tabiata ve tesadüfe havale edip muhteşem saltanatını hiçe indirir mi, kusursuz hikmetini kıymetsiz hale getirir mi?..

---

⁴² “Güneş de bir delildir onlara, akar gider yörüngesinde... Aziz ve Alîm Allah'ın takdiri böyle olur işte.” (Yâsîn sûresi, 36/38)

⁴³ “Bir zaman Yusuf babasına, ‘Babacığım! Ben rüyamda on bir yıldızın, güneş ve ayın bana secde ettiklerini gördüm.’ demişti.” (Yûsuf sûresi, 12/4) ayeti güneş sistemindeki gezegenlerin sayısına işaret etmektedir. Güneş ile beraber sayı on iki olmaktadır.

⁴⁴ “Ay için de birtakım safhalar, duraklar tayin ettik; dolaşa dolaşa, nihayet eski hurma salkımının çöpü gibi kuru, sarı, kavisli bir hale gelir.” (Yâsîn sûresi, 36/39)

Yirmi İkinci Pencere

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ۝ وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا ۝ وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا⁴⁵

فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا⁴⁶

Yeryüzü bir baştır ki, yüz bin ağız ve her bir ağızında yüz bin dili vardır. Her dilinde yüz bin delil bulunur ki, her biri çok yönden Vâcibü'l-Vücut, Vahid ve Ehad, her şeye gücü yeten, her şeyi bilen bir Zât-ı Zülcelâl'in varlığının vücûbiyetine, birliğine, mukaddes vasıflarına ve güzel isimlerine şahitlik eder.

Evet, yeryüzünün yaratılışının başlangıcına bakıyoruz ki: Önce sıvı halde akıcı bir maddeden taş, sonra taştan toprak yaratılmış. Eğer yeryüzü sıvı halde kalsaydı, oturulabilecek bir mesken olmazdı. Eğer taş haline geldikten sonra demir gibi sert kalsaydı ondan istifade etmek mümkün olmazdı. Elbette ona bu vaziyeti veren, yeryüzü sakinlerinin ihtiyaçlarını gören bir Sâni-i Hakîm'in hikmetidir. Sonra toprak tabakası, dağlar direği üzerine atılmıştır ki, içindeki değişikliklerden kaynaklanan zelzeleler, dağlarla teneffüs edip zemini hareketinden ve vazifesinden şaşırmasın. Hem toprağı denizin istilâsından kurtarsın. Hem canlıların yaşaması için gerekli şeylere birer hazine olsun. Hem havayı tarasın, zararlı gazlardan temizlesin ve teneffüsü sağlasın. Hem suları biriktirip depolasın. Hem canlılara lâzım başka madenlere kaynak olsun.

İşte bu vaziyet, Kadîr-i Mutlak, Hakîm ve Rahîm bir Zât'ın varlığının vücûbuna ve birliğine kesin ve kuvvetli bir şekilde şahitlik eder.

Ey coğrafyacı efendi! Bunu neyle izah edersin? Hangi tesadüf, Cenâb-ı Hakk'ın şu hayret verici, sanatlı varlıklar ile dolu bir gemisi olan yerküreyi hayranlık uyandırıcı şeylerin bir sergisi yaparak yirmi dört bin senelik mesafeyi ona bir senede aldırıldığı ve onu süratle çevirdiği halde üzerine dizilmiş şeylerden hiçbirini düşürmez?

Hem yeryüzündeki hayret verici sanatlara bak! Toprak, hava, su gibi unsurlar ne kadar hikmetle vazifelendirilmiş. Kadir ve Hakîm bir Zât'ın emriyle yeryüzünde Rahman'ın misafirlerine nasıl güzel bakıyor, hizmetlerine koşuyorlar.

Hem hayret verici, garip sanatlar içinde rengârenk, hayranlık uyandıran hikmetli yeryüzünün simasındaki şu nakışlı çizgilere bak! O Zât nehirleri ve çayları, denizleri ve ırmakları, dağ ve tepeleri ayrı ayrı mahlûklarına ve kullarına nasıl uygun birer mesken ve nakliye vasıtası yapmış. Sonra yüz binlerce bitki ve hayvan cinsiyle tam bir hikmet ve intizamla doldurup hayat vererek şenlendiriyor, her vakit muntazaman ölüm ile terhis ederek boşaltıp yine muntazaman *ba'sü ba'de'l-mevt*⁴⁷ suretinde dolduruyor. Bu, bir Kadîr-i Zülcelâl'in, bir Hakîm-i Zülkemâl'in varlığının vücûbuna ve birliğine yüz binlerce dille şahitlik eder.

Sözün Özü: Hayret verici sanatların bir sergisi, hayret verici mahlûkatın bir mahşeri, varlık kabilelerinin bir geçiş yeri ve Cenâb-ı Hakk'ın saf saf kullarına bir mescit ve konak olan yeryüzü,

bütün kâinatın kalbi hükmündedir; O'nun birliğinin nurunu kâinat kadar gösterir.

İşte ey coğrafyacı efendi! Bu yeryüzü kafası yüz bin ağızla ve her bir ağızda yüz bin dille Allah'ı tanıtırken sen O'nu tanımazsan, başını tabiat bataklığına sokarsan kabahatinin derecesini düşün. Ne kadar dehşetli bir cezayı hak edersin, bil, ayıl ve başını bataklıktan çıkar.

⁴⁸ اٰمَنْتُ بِاللّٰهِ الَّذِيۡ بِيۡدِهٖۡ مَلٰكُوتُ كُلِّ شَيْءٍۭٓ de.

---

⁴⁵ “Biz yeri bir döşek yapmadık mı? Dağları da arzı tutan birer destek yapmadık mı? Hem sizi çift yarattık.” (Nebe sûresi, 78/6-8)

⁴⁶ “İşte bak Allah'ın rahmetinin eserlerine, ölmüş toprağa nasıl hayat veriyor.” (Rûm sûresi, 30/50)

⁴⁷ Ölümden sonra diriliş.

⁴⁸ İman ettim o Allah'a ki, “Her şey üzerinde hâkimiyet, elindedir.” (Mü'minûn sûresi, 33/88; Yâsîn sûresi, 36/83)

Yirmi Üçüncü Pencere

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ⁴⁹

Hayat, Cenâb-ı Hakk'ın kudret mucizelerinin en nuranîsi, en güzeldir. O'nun birliğinin en kuvvetli, en parlak delilidir. Ve samediyet tecellilerinin en kuşatıcı, en berrak aynasıdır. Evet, bizzat hayat, Hayy ve Kayyûm bir Zât'ı bütün isimleri, icraatı ve vasıfları ile bildirir. Çünkü hayat, pek çok sıfatın bir arada olduğu macun hükmünde bir ışık, bir ilaçtır. Yedi renk ışıkta ve farklı devalar ilaçta nasıl bir arada bulunur; aynı şekilde, hayat da pek çok sıfattan yapılmış bir hakikattir. O hakikatteki sıfatlardan bir kısmı, duygular vasıtasıyla açığa çıkarak ayrılır. Çoğu ise kendilerini hissiyat suretinde duyurur ve hayattan kaynama suretinde bildirir.

Hem hayat, kâinatın idaresinde hüküm süren rızık, rahmet, inayet ve hikmeti içeriyor. Âdeta onları arkasına takıp girdiği yere çekiyor. Mesela hayat bir cisme, bir bedene girdiği vakit Hakîm ismi de tecelli eder, onun yuvasını hikmetle, güzelce yapıp düzene koyar. Aynı halde Kerîm ismi de tecelli edip o canlının meskenini ihtiyaçlarına göre düzenleyip süsler. Yine aynı şekilde Rahîm isminin cilvesi görünür ki, hayatın devamı ve kemâli için türlü türlü ihsanlarda, lütuflarda bulunur. Hem Rezzak isminin cilvesi görünür, hayatın devamı ve gelişip sümbül vermesi için gereken maddî, manevî gıdaları yetiştirir ve kısmen bedende depolar. Demek hayat bir odak noktası hükmündedir; çeşitli sıfatlar onda birbiri içine girer, belki birbirinin aynı olur. Âdeta hayat tamamen hem ilim hem kudrettir, aynı zamanda hikmet ve rahmettir ve bunun gibi...

İşte hayat bu kuşatıcı mahiyeti itibarı ile Cenâb-ı Hakk'ın Zât'ına ait sıfat ve icraata aynalık eder, Samed Zât'ın bir aynasıdır. Bu sırdandır ki, Hayy ve Kayyûm olan Vâcibü'l-Vücut Zât, hayatı çokça yaratıp neşreder, sergiler. Ve her şeyi hayatın etrafına toplayıp ona hizmetkâr kılar. Çünkü hayatın vazifesi büyüktür. Evet, samediyetin aynası olmak kolay değil, basit bir vazife değil.

İşte göz önünde her vakit gördüğümüz bu hadde hesaba gelmez yeni yeni hayatlar ve hayatların aslı ve kendisi olan ruhların birden ve yoktan vücuda gelmeleri, gönderilmeleri Vâcibü'l-Vücut, Hayy ve Kayyûm bir Zât'ın varlığının vücûbiyetini, mukaddes sıfatlarını ve güzel isimlerini, parıltıların güneşi gösterdiği gibi gösteriyor. Güneşi tanımayan ve kabul etmeyen adam, nasıl gündüzü dolduran ışığı inkâra mecbursa, aynen öyle de; Hayy, Kayyûm, Muhyî ve Mümît olan Ehadiyet Güneşi'ni tanımayan insan, yeryüzünü, hatta geçmişi ve geleceği dolduran canlıların varlığını inkâr etmeli ve hayvandan yüz derece aşağı düşmeli. Hayat mertebesinden düşüp cehaletini de bilmeyen katmerli, ruhsuz bir cahil olmalı...

⁴⁹ “Hanginizin daha güzel iş ortaya koyacağını denemek için ölümü ve hayatı yaratan O'dur.” (Mülk sûresi, 67/2)

Yirmi Dördüncü Pencere

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ⁵⁰

Ölüm de hayat kadar Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyetini gösterir, O'nun birliğine gayet kuvvetli bir delildir. ⁵¹ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ ayetinin işaret ettiği gibi, ölümün yokluk, idam, fânilik, hiçlik, failsiz bir son bulma değil; bir Fâil-i Hakîm tarafından hizmetten terhis, mekân ve beden değiştirme, vazifeden paydos, beden hapsinden azat edilme ve muntazam bir hikmet eseri olduğu, Birinci Mektup'ta gösterilmiştir.

Evet, nasıl yeryüzündeki sanatlı varlıklar, canlılar ve canlı yeryüzü, bir Sâni-i Hakîm'in varlığının vücûbiyetine ve birliğine şahitlik ediyor. Aynen öyle de, o canlılar ölümleriyle Hayy ve Bâkî bir Zât'ın ebediliğini ve birliğini gösteriyorlar. Yirmi İkinci Söz'de ölümün, Cenâb-ı Hakk'ın birliğine ve bekâsına gayet kuvvetli bir delil olduğu ispat ve izah edildiğinden, şu bahsi o söze havale edip yalnız mühim bir nüktesini söyleyeceğiz:

Nasıl ki canlıların varlığı bir Vâcibü'l-Vücut'un varlığına delildir. Aynen öyle de, o canlılar, ölümleriyle Hayy ve Bâkî bir Zât'ın ebediliğine, birliğine şahitlik ediyorlar. Mesela bir tek canlı varlık olan yeryüzü, intizamı ve çeşitli halleriyle Sâni'i gösterdiği gibi, öldüğü vakit, yani kış beyaz kefeniyle o ölmüş zemin yüzünü örttüğünde, insanın nazarını kendinden çeviriyor. Veyahut insanın nazarı o bahar cenazesinin arkasından mâziye gider ve yeryüzü daha geniş bir manzarayı gösterir. Yani o canlılar, her biri birer kudret mucizesi olan yeryüzü dolusu bütün geçmiş baharlar gibi yeni birer kudret harikası ve birer canlı zemin olan bahar dolusu canlı varlıkların geleceğini hissettirip onlara şahitlik ettiklerinden; öyle geniş bir ölçekte, öyle parlak bir surette, öyle kuvvetli bir derecede bir Sâni-i Zülcelâl'in, bir Kadîr-i Zülkemâl'in, Kayyûm ve Bâkî bir Güneş'in varlığının vücûbuna, birliğine ve bekâsına işaret eder ve öyle parlak delilleri gösterirler ki, ister istemez gözle görmüş derecede ⁵² اَمَنْتُ بِاللّٰهِ الْوَاحِدِ الْاَحَدِ dedirtirler.

Kısacası: ⁵³ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ayetinin sırrınca bu canlı zemin, baharda Sâni'e şahitlik ettiği gibi, onun ölümüyle de nazarı, zamanın geçmiş ve gelecek iki kanadına dizilen kudret mucizelerine çeviriyor. Bir bahar yerine binlerce baharı gösteriyor. Bir mucize yerine binlerce kudret mucizesine işaret ediyor. Ve her geçmiş bahar, O'na şu hâlihazırdaki bahardan daha kesin bir delildir. Çünkü mâzi tarafına geçenler, görünüşteki sebepleriyle beraber gitmişler; arkalarından yine kendileri gibi başkaları gelmiş. Demek, görünüşteki sebepler hiç hükmündedir. Yalnız, bir Kadîr-i Zülcelâl'in onları yaratıp hikmetiyle sebeplere bağlayarak gönderdiğini gösteriyorlar. Gelecek zamana dizilmiş olan canlı zemin yüzleri ise Cenâb-ı Hakk'a daha parlak bir şekilde şahitlik eder. Çünkü yeniden, yoktan, hiçten yapılacak, yere konulup vazifelerini gördükten sonra geri gönderilecekler.

İşte ey tabiata sapan ve bataklıkta boğulmak derecesine gelen gafil! Bütün mâziye ve geleceğe yetişecek hikmetli ve kudretli manevî bir ele sahip olmayan, nasıl bu yeryüzündeki hayata karışabilir?

Senin gibi tamamen bir hiç olan tesadüf ve tabiat buna karışabilir mi? İşte o bataklıktan kurtulmak istersen, “Tabiat, olsa olsa Cenâb-ı Hakk’ın kudretinin bir defteridir. Tesadüf ise cehaletimizi örten, O’nun hikmetinin gizli bir perdesidir.” de, hakikate yaklaş.

---

⁵⁰ “O’ndan başka ilah yoktur. O’nun vechi (Zâtı) hariç her şey yok olacaktır. Hüküm O’nundur ve hepiniz O’nun huzuruna götürüleceksiniz.” (Kasas sûresi, 28/88)

⁵¹ “Ölümü ve hayatı yaratan O’dur.” (Mülk sûresi, 67/2)

⁵² Zâtında ve sıfatlarında eşsiz ve tek olan Allah’a iman ettim.

⁵³ “Ve ölmüş toprağa hayat verir.” (Rûm sûresi, 30/19)

Yirmi Beşinci Pencere

Nasıl ki darp edilen bir şey, elbette bir darp edene delildir. Sanatlı bir eser, sanatkârı gerektirir. Çocuk, babanın varlığını gösterir. Alt, üstün varlığını lüzumlu kılar ve bunun gibi... “İzafi emirler” diye tabir edilen, biri ötekisiz olmayan göreceli vasıflar gibi şu kâinattaki tek tek varlıklarda ve kâinatın bütününde görünen imkân dahi vücûbu gösterir. Onlarda görünen fiille meydana gelen tesirler, bir fiili gösterir. Hepsinde görünen yaratılmışlık, bir yaratma fiilini, yani hâlıkıyeti gösterir. Bütününde görünen kesret ve terkip, vahdeti yani birliği gerektirir. Vücûb, fiil, hâlıkıyet ve vahdet, açıkça ve zorunlu olarak, mümkün, dış tesirle meydana gelen, çok, kısımlardan oluşmuş veya yaratılmış olmayan; vacip, fail, vahid ve hâlık sıfatlarını ister. Öyleyse kâinattaki bütün imkânlar, fiille meydana gelen bütün tesirler, bütün mahlûkiyetler, bütün kesret ve terkipler, dilediği şeyi dilediği mükemmellikte yapan,⁵⁴ her şeyi yaratan⁵⁵ Vâcibü'l-Vücud ve Vahid ü Ehad⁵⁶ Zât'a açıkça şahitlik eder.

Sözün Özü: Nasıl ki, imkândan vücûb, tesirden fiil ve kesretten vahdet, yani çokluktan birlik görünüyor; bunların varlığı, ötekilerin varlığını kesin bir şekilde gösterir. Aynen öyle de, varlıklar üstünde görünen yaratılmış olma ve rızıklanma gibi sıfatlar, her şeyi sanatla yaratmak ve her şeye rızkını vermek gibi icraatların varlığına açıkça delildir. Onların varlığı da elbette ve açıkça Hallâk ve Rezzak bir Sâni-i Rahîm'in varlığını gösterir. Demek, her bir varlık taşıdığı bu çeşit yüzlerce sıfatın diliyle Zât-ı Vâcibü'l-Vücud'un yüzlerce güzel ismine şahitlik eder. Bu şهادetler kabul edilmezse, varlıklardaki bütün bu sıfatları inkâr etmek gerekir...

---

⁵⁴ “(Allah) Dilediği her şeyi yapar.” Bkz. Hûd sûresi, 11/107; Bürûc sûresi, 85/16.

⁵⁵ “(Rabbimiz Allah) Her şeyi yaratan O'dur.” Bkz. En'âm sûresi, 6/102; Ra'd sûresi, 13/16.

⁵⁶ Bkz. Nisâ sûresi, 4/171; İhlâs sûresi, 112/1.

Şu kâinattaki varlıkların yüzünde tazelenen ve gelip geçen güzellikler, onların, ebedî bir Cemâl'in cilvelerinin bir çeşit gölgesi olduklarını gösterir. Evet, ırmağın yüzündeki kabarcıkların parlayıp gitmesinden sonra arkadan gelenlerin aynı şekilde parlaması, daimî bir güneşin ışığının aynası olduklarını gösterdiği gibi; akıp giden zaman ırmağında, yer değiştiren varlıkların üstünde parlayan cemâl parıltıları da ebedî bir cemâle işaret eder, O'nun bir nevi emaresidir.

Hem kâinatın kalbindeki ciddi aşk, bâki bir Mâşuk'u gösterir. Evet, ağacın mahiyetinde olmayan bir şeyin, meyvesinde de esaslı bir surette bulunmamasının işaretiyle; kâinat ağacının hassas meyvesi olan insandaki ciddi ilahî aşk gösterir ki, bütün kâinatta –fakat başka şekillerde– hakiki aşk ve muhabbet bulunuyor. Öyleyse kâinatın kalbindeki şu hakiki muhabbet ve aşk, Ezelî bir Sevgili'yi bildirir.

Hem kâinatın sinesinde pek çok surette görünen cezbe ve cazibelerin; ezelî ve cazibeli bir hakikatın çekimiyle olduğunu uyanık kalblere gösterir. Hem mahlûkatın en hassas ve nuranî cemaati olan keşf ehlinin ve velî zâtların ittifakıyla, zevke ve şahitliğe dayanarak bir Cemâl-i Zülcelâl'in cilvesine, tecellisine mazhar olduklarını ve o Celâl-i Zülcemâl'in Zât'ını tanıtmalarını ve sevdirmesini zevk ile bildiklerini ittifakla haber vermeleri, yine bir Zât-ı Vâcibü'l-Vücut'un, bir Cemâl-i Zülcelâl'in varlığına ve insanlara kendini tanıtmasına kesin bir delildir.

Hem kâinatın yüzünde ve varlıkların üstünde işleyen ve onları güzelleştirip süsleyen kalem, o kalem sahibi Zât'ın isimlerinin güzelliğini açıkça gösteriyor.

İşte kâinatın yüzündeki güzellik, kalbindeki aşk, sînesindeki cazibe, gözlerindeki keşf ve şuhud, bütünündeki güzellik ve ziynetler; pek hoş, nuranî bir pencere açar. Onunla bütün isimleri güzel olan bir Cemil-i Zülcelâl'i, daimî bir Mahbub'u, bâki bir Mabud'u uyanık akıllara ve kalblere gösterir.

İşte ey maddiyat ve evham karanlığında, boğucu şüpheler içinde çırpınan gafil! Kendine gel! İnsanlığa lâayık bir surette yüksel. Şu dört delikten bak; vahdetin cemâlini gör, kâmil imanı kazan, hakiki insan ol!..

---

⁵⁷ HAŞİYE Bu pencere herkes için değil, kalb ve muhabbet ehline hastr.

Yirmi Yedinci Pencere

اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ⁵⁸

Kâinatta, sebep ve netice olarak görünen şeylere bakıyor ve görüyoruz ki: En yüce bir sebebin gücü en basit bir neticeye yetmiyor. Demek, sebepler bir perdedir. Neticeleri yapan başkasıdır. Mesela sayısız sanatlı varlıktan yalnız küçük bir misal olarak insanın başı içindeki hardal tanesi küçüklüğünde bir yere yerleştirilen hafıza kuvvetine bakıyoruz. Görüyoruz ki: O öyle kapsamlı bir kitap, belki kütüphane hükmündedir ki, içinde insanın bütün hayat hikâyesi, karıştırılmaksızın yazılıyor.

Acaba şu kudret mucizesine hangi sebep gösterilebilir? Beyindeki kıvrımlar mı? Basit, şuursuz, zerre kadar hücreler mi? Tesadüf rüzgârları mı? Halbuki o sanat mucizesi ancak haşirde açılacak büyük amel defterini hesap vaktinde insanın hatırına getirecek ve işlediği her fiilin yazıldığını bildirmek için küçük bir senet yazıp aklının eline verecek bir Sâni-i Hakîm'in sanatı olabilir.

İşte insanın hafızasına bütün yumurtaları, çekirdekleri, tohumları kıyasla ve bu küçücük fakat kuşatıcı mucizelere bakıp sebeplerle meydana gelen başka neticeleri de düşün. Çünkü hangi neticeye ve sanatlı varlığa baksan, o derece harika bir sanatı vardır ki, değil onun basit sebebi, belki bütün sebepler toplansa, karşısında acz gösterecektir. Mesela, büyük bir sebep zannedilen güneş, irade sahibi, şuurlu farz edilerek ona, “Bir sineği yapabilir misin?” denilse, elbette diyecektir ki: “Hâlıkımın ihsanı ile dükkânımda ışık, renkler ve sıcaklık çok. Fakat sineğin vücudunda göz, kulak, hayat gibi öyle şeyler var ki, ne benim dükkânımda bulunur ne de onlara gücüm yeter.”

Hem nasıl neticelerdeki harika sanat ve ziynetler, sebepleri aşır bütün o sebepleri yaratan Müsebbib'ül Esbab'a, Vâcibü'l-Vücut'a işaret ederek,⁵⁹ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأُمُورُ كُلُّهُ ayetinin sırrınca işlerini O'na teslim eder. Aynen öyle de, sebeplerle meydana gelen hadiselerle takılan neticeler, gayeler, faydalar; açıkça, sebepler perdesi arkasında Kerîm bir Rabbin, bir Hakîm ve Rahîm'in işi olduklarını gösterir. Çünkü şuursuz sebepler, elbette bir gayeyi düşünüp çalışmaz. Halbuki görüyoruz: Her varlık, bir değil belki pek çok gayeyi, faydayı, hikmeti takip ederek vücuda geliyor. Demek Hakîm ve Kerîm bir Rab, o şeyleri yapıp gönderiyor. O faydaları onlara varoluş gayesi yapıyor. Mesela, yağmur yağıyor. Görünüşte yağmuru netice veren sebeplerin hayvanları düşünmekten, onlara acıyıp merhamet etmekten ne kadar uzak olduğu mâlûmdur. Demek yağmur, hayvanları yaratan ve rızıklarını taahhüt eden bir Hâlık-ı Rahîm'in hikmetiyle yardıma gönderiliyor. Hatta yağmura “rahmet” deniliyor. Pek çok rahmet eserini ve faydayı içerdiğinden, rahmet âdeta yağmur şeklinde cisme bürünür, damlalar halinde gelir.

Hem bütün mahlûkatın yüzüne tebessüm eden bütün ziynetli bitki ve hayvanlardaki ziynet ve gösterişler, açıkça, gayb perdesi arkasında bu süslü ve güzel sanatlarla kendini tanıtmak, sevdirmek ve bildirmek isteyen bir Zât-ı Zülcelâl'in varlığının vücûbiyetine ve birliğine delildir. Demek,

eşyadaki süslü vaziyetler, gösterişli keyfiyetler; tanıma ve sevdirme sıfatlarına kesin bir şekilde işaret eder. Sevdirme ve tanıma sıfatları ise açıkça Vedûd, Ma'ruf bir Sâni-i Kadir'in varlığının vücûbuna ve birliğine şahittir.

Sözün Özü: Sebep gayet basit, aciz; ona dayandırılan neticeler ise gayet sanatlı ve kıymetli olduğundan, netice sebebi hükümsüz kılar. Hem sebeplerle meydana gelen neticelerin gayesi, faydası da cahil ve cansız olan sebepleri ortadan kaldırır, bir Sâni-i Hakîm'e teslim eder. Hem neticelerin yüzündeki ziynet ve maharetler, kendi kudretini şuur sahiplerine bildirmek isteyen ve kendini sevdirmeyi arzu eden bir Sâni-i Hakîm'i gösterir.

Ey her şeyi sebeplere bağlayan biçare! Bu üç mühim hakikati neyle izah edebilirsin? Nasıl kendini kandırabilirsin? Aklın varsa sebepler perdesini yırt! ⁶⁰وَ حَدَّهُ لَا شَرِيكَ لَهُ de, sonsuz vehimlerden kurtul.

---

⁵⁸ “Her şeyi yaratan Allah'tır. Her şey O'nun tasarruf ve idaresindedir.” (Zümer sûresi, 39/62)

⁵⁹ “Bütün işler hükmetmesi için O'na götürülür.” (Hûd sûresi, 11/123)

⁶⁰ “Allah'ın hiçbir şekilde ortağı yoktur.” (Buhârî, *îmân* 42, *meğâzi* 29; Müslim *îmân* 46)

Yirmi Sekizinci Pencere

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ

وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّعَالَمِينَ⁶¹

Şu kâinata bakıyor, görüyoruz ki: Beden hücrelerinden âlemin her tarafına kadar kuşatıcı bir hikmet ve düzen var. Beden hücrelerine bakıyor, görüyoruz ki: Beden için gerekli işleri yapan ve onu idare eden bir Zât'ın emriyle, kanunuyla o küçücük hücrelerde mühim bir idare bulunur. Nasıl bir kısım rızık, içyağı suretinde mideye depolanıp ihtiyaç vaktinde kullanılır. O küçücük hücrelerde de aynen öyle bir tasarruf ve depolama var.

Bitkilere bakıyoruz, gayet hikmetli bir terbiye, bir idare görünüyor. Hayvanlara bakıyoruz, son derece cömertçe bir terbiye ve rızık verme görüyoruz. Kâinattaki büyük varlıklara bakıyoruz, mühim gayeler için haşmetli bir idare ve aydınlatma görüyoruz. Âlemin bütününe bakıyoruz, muntazam bir memleket, bir şehir, bir saray hükmünde yüce hikmetler, kıymetli gayeler için mükemmel bir düzene koyma görüyoruz. İşte bunlar –Otuz İkinci Söz'ün Birinci Mevkıf'ında izah ve ispat edildiği üzere– bir zerreden tut, ta yıldızlara kadar hiçbir yerde zerre kadar şirke yer bırakmıyor. Birbirleriyle mânen öyle münasebet içindedirler ki, bütün yıldızları kendine itaat ettiremeyen ve elinde tutamayan, bir zerreye bile terbiyesini ve idaresini dinletemez. Bir zerreye hakiki Rab olmak için bütün yıldızlara sahip olmak gerekir.

Hem Otuz İkinci Söz'ün İkinci Mevkıf'ında izah ve ispat edildiği üzere, gökleri yaratmaya ve düzene koymaya gücü yetmeyen, insanın simasındaki şahsî mührü yapamaz. Demek, bütün göklerin Rabbi olmayan, bir tek insanın simasındaki ayırt edici vasıf olan nakşını yapamaz. İşte kâinat kadar büyük bir pencere ki, ondan bakılsa ⁶²لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ⁶² ayetlerinin kâinatın sayfalarında büyük harflerle yazılı olduğu, akıl gözüyle de görülecek. Öyleyse görmeyenin ya aklı ya da kalbi yoktur. Veya o, insan suretinde bir hayvandır.

⁶¹ “O'nun varlığının ve kudretinin delillerinden biri de gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin farklı olmasıdır. Elbette bunda bilen ve anlayan kimseler için ibretler vardır.” (Rûm sûresi, 30/22)

⁶² “Her şeyi yaratan Allah'tır. Her şey O'nun tasarruf ve idaresindedir. Göklerin ve yerin hazinelerinin anahtarları O'nun katındadır.” (Zümer sûresi, 39/62-63)

Yirmi Dokuzuncu Pencere

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ⁶³

Bir bahar mevsiminde, garip bir halde, tefekkür ederek yolculuk yapıyordum. Bir tepeciğin eteğinden geçerken parlak bir sarıçiçek gözüme ilişti. Eskiden vatanımda ve başka memleketlerde gördüğüm o cins sarıçiçekleri hatırlattı. Şöyle bir mânâ kalbime geldi: Bu çiçek kimin imzası, kimin damgası, kimin mührü, kimin nakışı ise elbette yeryüzündeki bütün o tür çiçekler, O'nun mührü ve damgasıdır.

Şu mührü hayal ettikten sonra aklıma şöyle bir tasavvur geldi: Nasıl ki bir mektup mühürlenmişse o mühür, mektubun sahibini gösterir. Aynen öyle de şu çiçek, Rahman'ın bir mührüdür. Türlü nakışlarla ve mânidar bitki satırlarıyla yazılan şu tepecik dahi bu çiçeğin Sâni'inin bir mektubudur.

Hem şu tepecik bir mührüdür. Şu çöl ve ova Rahman'ın bir mektubu suretini aldı. İşte bu düşünceden de zihnime şöyle bir hakikat geldi ki: Her bir şey, Cenâb-ı Hakk'ın bir mührü hükmünde bütün eşyayı kendi Hâlık'ına verir. Kendi kâtibinin mektubu olduğunu ispat eder.

İşte her şey, öyle birer tevhid penceresidir ki, bütün eşyayı bir Vahid-i Ehad'e mal eder. Demek her bir şeyde, bilhassa canlılarda öyle harika bir nakış, öyle mucizeli bir sanat var ki, onu öyle yapan ve öyle mânidar nakşeden, bütün eşyayı yapabilir ve bütün eşyayı yapan, elbette O olacaktır. Demek bütün eşyayı yapamayan, bir tek şeyi var edemez.

İşte ey gafil! Şu kâinatın yüzüne bak ki: Samed Yaratıcının birbiri içinde sayısız mektubu hükmünde olan varlık sayfaları hadsiz tevhid mühürleriyle mühürlenmiş. Bütün bu mühürlerin şahitliklerini kim yalanlayabilir! Hangi kuvvet onları susturabilir! Kalb kulağı ile hangisini dinlesen ⁶⁴أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ dediğini işitirsin.

⁶³ “Hiçbir şey yoktur ki, O’nu hamd ile beraber tesbih (tenzih) ediyor olmasın.” (İsrâ sûresi, 17/44)

⁶⁴ “Şehadet ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur.” (Müslim, *salât* 60; Tirmizî, *salât* 216; Ebû Dâvûd, *salât* 178; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 1/292)

Otuzuncu Pencere

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا 65

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْاِحْكَمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ 66

Şu pencere, düşüncelerini imkân ve hudûs⁶⁷ üzerine kuran bütün kelâmcıların penceresidir ve Vâcibü'l-Vücûd'un varlığının ispatına giden caddeleridir. Bunun geniş izahını, hakikati araştırıp delilleriyle bilen zâtların *Şerhü'l-Mevâkıf* ve *Şerhü'l-Makasıd* gibi büyük kitaplarına havale ederek yalnız Kur'an'ın feyzinden ve bu pencereden ruha gelen bir-iki parıltıyı göstereceğiz. Şöyle ki:

Amirliğin ve hâkimiyetin gereği, rakip kabul etmemek, ortakları reddetmek, müdahaleyi ortadan kaldırmaktır... Onun içindir ki, küçük bir köyde iki muhtar bulunsa köyün rahatı ve düzeni bozulur. Bir nahiyede iki müdür, bir vilayette iki vali bulunsa karışıklık çıkar. Bir memlekette iki padişah bulunsa fırtınalı bir karmakarışıklığa sebebiyet verir. Eğer hâkimiyet ve amirliğin gölgesinin zayıf bir gölgesi ve küçük bir misali, yardımlaşmaya muhtaç aciz insanlarda rakiplerin, zıtların ve emsallerinin müdahalesini böyle kabul etmezse; acaba mutlak saltanat suretindeki hâkimiyet ve rubûbiyet derecesindeki amirlik, icraatına müdahaleyi reddeden o kanunun hükmünü bir Kadîr-i Mutlak'ta ne kadar esaslı bir surette icra eder, kıyasla...

Demek ulûhiyet ve rubûbiyetin kesin ve değişmez gereği vahdettir, tek başına olmaktır. Buna açık bir delil ve kesin bir şahit, kâinattaki mükemmel intizam ve benzersiz ahenktir. Bir sineğin kanadından gökyüzü kandillerine kadar öyle bir düzen var ki, akıl onun karşısında hayretinden ve takdirinden "Sübhânallah, Mâşâallah, Bârekâllah" der, secde eder. Eğer zerre kadar ortağa yer bulunsa ve onun bir şeye kadar müdahalesi olsaydı, لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا 68 ayet-i kerimesinin işaretiyle, kâinattaki düzen bozulacak, suret değişecek, bozulma emareleri ve karışıklık görünecekti. Halbuki

فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ ۚ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ 69

ayetlerinin ve şu ifadenin gösterdiği gibi, insanın nazarı, kusur aramak için ne kadar çabalasa da hiçbir yerde kusur bulamayacak, yorgun bir şekilde menzili olan göze gelip onu gönderen tenkitçi akla diyecek ki: "Boşuna yoruldum, hiçbir yerde kusur yok." İşte bu gösteriyor ki, kâinattaki düzen ve intizam gayet mükemmeldir. Demek bu intizam, Cenâb-ı Hakk'ın birliğinin açık bir şahididir.

Gelelim "hudûs"a... Kelâmcılar demiş ki: "Âlem, değişkendir. Her değişen şey hâdistir, yani sonradan vücuda gelmiştir. Sonradan var olan her şeyi de bir var eden vardır. Öyleyse bu kâinatın ezeli bir yaratıcısı var."

Biz de deriz ki: Evet kâinat sonradan var olmuştur, çünkü görüyoruz: Her asırda, her senede, hatta her mevsimde bir kâinat, bir âlem gider, bir başkası gelir. Demek bir Kadîr-i Zülcelâl var ki, bu kâinatı yoktan var ederek her sene, her mevsim, belki her gün birini yaratır, şuur sahiplerine gösterir ve sonra onu alıp başkasını getirir. O âlemleri birbiri ardınca takip zincirleme bir surette zamanın şeridine dizer. Elbette onlar, bu âlem gibi devamlı yenilenen birer kâinat hükmünde olan her baharda

gözümüzün önünde hiçten gelen ve gayba giden kâinatları yaratan Kadir bir Zât'ın kudret mucizeleridir. Mutlaka şu âlemi de, her vakit âlem içinde âlemleri yaratıp değiştiren Zât yaratmıştır. Âlemi ve yeryüzünü büyük misafirlerine misafirhane yapmıştır.

Gelelim “imkân” bahsine... Kelâm âlimleri demiş ki: “İmkân, iki tarafın birbirine denk olmasıdır.” Yani yokluk ve varlık, ikisi denk olsa; bir tahsis⁷⁰ edici, bir tercih edici, bir var eden lâzımdır. Çünkü mümkün şeyler, birbirini yaratıp silsile halinde devam edemez. Yahut biri diğerini vücuda getirerek devir suretinde de olamaz. Öyleyse bir Vâcibü'l-Vücûd vardır ki, bunları yaratıyor. Devir ve silsile halinde devam iddiasını, “arşî” ve “süllemî” gibi isimlerle bilinen ve bir yaratıcının varlığını ispat eden meşhur on iki kesin delil ile çürütmüş ve bu iddianın akıl dışı olduğunu göstermişler. Sebepler silsilesini kesip Vâcibü'l-Vücûd'un varlığını ispat etmişler.

Biz de deriz ki: Sebeplerin, silsilelerin âlemin nihayetinde kesilmesini delilleriyle göstermektense her şeyde Hâlık-ı Külli Şey'e has mührü göstermek daha kesin, daha kolaydır. Kur'an'ın feyziyle bütün “Pencereler” ve bütün Söz'ler, o esas üzerinde gitmiş. Bununla beraber imkân noktasının sınırsız bir genişliği var. Vâcibü'l-Vücûd'un varlığını sayısız yönden gösteriyor. Yalnız, kelâmcıların silsilelerin kesilmesi yoluna –gerçekten geniş ve büyük olan o caddeye– has değildir. Belki hadde hesaba gelmeyen yollarla Vâcibü'l-Vücûd'u bilmeye yol açar.

Şöyle ki: Her bir şey varlığında, sıfatlarında, hayatı süresince sonsuz imkân, yani pek çok yol ve yön arasında tereddütteyken, görüyoruz ki: O sayısız yönler içinde kendisine uygun, muntazam bir yolu takip ediyor. Her bir sıfatı da hususi bir tarzda ona veriyor. Hayatı boyunca bütün değiştirdiği sıfatlar ve haller de böyle bir tahsisle ihsan ediliyor. Demek, hepsi bir tahsis edicinin iradesiyle, bir tercih edenin tercihiyle, sonsuz hikmet sahibi bir Mûcid'in yaratmasıyla ki, onu sayısız yollar içinde hikmetli bir yola sevk eder, muntazam sıfatları ve halleri ona giydirir. Sonra tek başına olmaktan çıkarıp onu terkip edilmiş bir cismin parçası yapar, imkânlar çoğalır. Çünkü o cisimde binlerce tarzda bulunabilir. Halbuki o neticesiz vaziyetler içinde ona neticeli, hususi bir vaziyet verilir. O cisimde mühim neticeleri, faydaları ve vazifeleri gördürülür. Sonra o cisim de bir başka cismin parçası yapılır. İmkânlar daha da çoğalır. Çünkü binlerce tarzda bulunabilir.

İşte o binlerce tarz içinde bir varlığa bir tek vaziyet veriliyor. O vaziyet ile mühim vazifeler gördürülüyor. Bunun gibi misaller Müdebbir bir Hakîm'in varlığının vücûbiyetini gittikçe daha açık bir şekilde gösteriyor. Her şeyin sonsuz ilim sahibi bir Âmir'in emriyle sevk edildiğini bildiriyor. Cisim içinde cisim, birbiri içinde birer kısım olup giden bütün bu terkiplerde; nasıl bir askerın takımında, bölüğünde, taburunda, alayında, fırkasında, ordusunda o iç içe heyetlerden her birine ait birer vazifesi, hikmetli birer bağı, muntazam birer hizmeti vardır. Hem nasıl ki, gözbebeğindeki bir hücrenin gözünle bir bağı ve bir vazifesi bulunur. Hem senin başının bütün vücudunla bir bağı, ona karşı hikmetli bir vazifesi ve hizmeti vardır. Zerre miktar şaşırırsa, sağlık ve bedenın dengesi bozulur. Hem onun kan damarlarına, his ve hareket sinirlerine, hatta bedenın bütününe karşı has birer vazifesi,

hikmetli birer vaziyeti vardır. Binlerce imkân içinde, ona bir Sâni-i Hakîm'in hikmetiyle o belli vaziyet verilmiştir.

Aynen öyle de: Bu kâinattaki her bir varlığın kendi zâtı ve vasıfları ile çok imkân yolları içinde has bir varoluşu, hikmetli bir sureti ve faydalı sıfatları, nasıl bir Vâcibü'l-Vücûd'a şahitlik eder. Aynı şekilde, kısımlardan oluşan bir bütüne girdikleri vakit, her bir kısımda başka bir lisanla yine Sâni'ini ilan ederler. Hepsinin gitgide ta en büyük bütüne kadar her şeyle birer bağı ve vazifesi, hizmeti itibarı ile Sâni-i Hakîm'in varlığının vücûbuna ve iradesine şahitlik eder. Çünkü bir şeyi, bütün o kısımlara hikmetli münasebetleri muhafaza ederek yerleştiren ancak hepsinin Hâlık'ı olabilir. Demek bir tek şey, binlerce dille O'na şahit hükmündedir. İşte yalnız kâinattaki varlıklar sayısınca değil, belki onların sıfatları ve kısımları, uzuvları adedince imkânlar noktasından da Vâcibü'l-Vücûd'un varlığına şehadetler geliyor.

İşte ey gafil! Kâinatı dolduran bu şahitlikleri, bu sedaları işitmek için ne kadar sağır ve akılsız olmak gerekiyor? Haydi sen söyle...

---

⁶⁵ “Eğer gökte ve yerde Allah'tan başka ilahlar bulunsaydı oraların düzeni bozulurdu.” (Enbiyâ sûresi, 21/22)

⁶⁶ “O'nun vechi (Zâtı) hariç her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve hepiniz O'nun huzuruna götürüleceksiniz.” (Kasas sûresi, 28/88)

⁶⁷ **Hudûs**: Sonradan meydana gelme.

⁶⁸ “Eğer gökte ve yerde Allah'tan başka ilahlar bulunsaydı oraların düzeni bozulurdu.” (Enbiyâ sûresi, 21/22)

⁶⁹ “(Yedi kat göğü birbiriyle tam uyum içinde yaratan O'dur. Rahman'ın yaratmasında hiçbir düzensizlik göremezsin.) Çevir de bak gözünü, görebilir misin bir kusur? Sonra tekrar tekrar gözünü çevir de bak, gözün bulamadığından bir kusur, eli boş ve bitkin geri döner.” (Mülk sûresi, 67/3-4)

⁷⁰ Meylettirmek, yöneltmek, bir gaye için kullanmak.

Otuz Birinci Pencere

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ⁷¹

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُوقِنِينَ ۝ وَفِي أَنفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ⁷²

Şu pencere insan penceresidir ve enfüsîdir, yani iç dünyaya aittir. Bu yönüyle şu pencerenin etraflıca izahını, varlığın hakikatini araştırıp delilleriyle bilen binlerce evliyanın kapsamlı kitaplarına havale ederek yalnız Kur'an'ın feyzinden aldığımız birkaç esasa işarette bulunacağız. Şöyle ki: On Birinci Söz'de bildirildiği gibi, "İnsan, âlemin öyle kuşatıcı bir nüshasıdır ki, Cenâb-ı Hak bütün isimlerini insana onun nefsiyle hissettiriyor." Geniş izahını başka Söz'lere havale edip yalnız üç noktayı göstereceğiz.

Birinci Nokta

İnsan, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerine üç yönden aynadır.

Birincisi: Gece karanlık nasıl ışığı gösterirse, öyle de, insan zayıflığı ve acziyle, fakr ve ihtiyaçlarıyla, noksan ve kusurlarıyla bir Kadîr-i Zülcelâl'in kudretini, kuvvetini, zenginliğini, rahmetini bildiriyor ve bunun gibi O'nun pek çok vasfına bu suretle aynalık ediyor. Hatta sonsuz aczi ve zayıflığıyla sayısız düşmanına karşı bir dayanak noktası arayan vicdan daima Vâcibü'l-Vücûd'a bakar. Hem sonsuz fakrıyla, sınırsız ihtiyaçları içinde, nihayetsiz maksatları için yardım aramaya mecbur olduğundan, vicdan o noktadan daima bir Ganiyy-i Rahîm'in dergâhına dayanır, dua ile el açar. Demek, her vicdanda şu dayanak ve yardım noktası yönünden iki küçük pencere, Kadîr-i Rahîm'in rahmet dergâhına açılır ve insan her vakit oradan bakabilir.

İkincisi: İnsan kendisine numuneler türünden verilen sınırlı ilim, kudret, görme, işitme, mâlikiyet, hâkimiyet gibi küçük vasıf ve kabiliyetlerle kâinat Mâlik'inin ilmine ve kudretine, her şeyi gören ve işiten rubûbiyetinin hâkimiyetine aynalık eder. Onları anlar, bildirir. Mesela: "Ben nasıl bu evi yaptıysam, yapmasını biliyor, onu görüyorsam, onun mâlikiyem ve onu idare ediyorsam, aynen öyle de, şu koca kâinat sarayının bir Ustası var. O Usta onu bilir, görür, yapar ve idare eder." der ve bunun gibi...

Üçüncüsü: İnsan, üstünde nakışları görünen ilahî isimlere aynalık eder. Otuz İkinci Söz'ün Üçüncü Mevkıf'ının başında bir parça izah edilen, insanın kuşatıcı mahiyetinde nakışları açıkça görünen yetmişten fazla isim vardır. Mesela: İnsan, yaratılışıyla Sâni ve Hâlık isimlerini, kendisine en güzel suretin verilmiş olmasıyla Rahman ve Rahîm isimlerini, güzel terbiyesiyle Kerîm ve Latif isimlerini ve bunun gibi, bütün uzuvları, kabiliyetleri ve cevherleri ile, latifeleri ve maneviyatı ile, duyguları ve hissiyatı ile ayrı ayrı isimlerin ayrı ayrı nakışlarını gösteriyor. Demek, nasıl Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinde bir "ism-i âzam" vardır, aynı şekilde o isimlerin nakışlarında da en büyük bir nakış, bir "nakş-ı âzam" vardır ki, o da insandır.

Ey kendini insan bilen insan! Kendini oku... Yoksa hayvan ve taş-toprak hükmünde cansız bir insan

olma ihtimalin var!

İkinci Nokta

Mühim bir ehadiyet sırrına işaret eder. Şöyle ki: Nasıl insanın ruhunun bütün bedeniyle öyle bir münasebeti var ki, bütün uzuv ve hücrelerini birbirine yardım ettirir. Yani, Cenâb-ı Hakk'ın iradesinin cilvesi olan yaratılış kanunları ve onlardan haricî vücut giydirilmiş emrî bir kanun ve rabbanî bir latife olan ruhun,⁷³ bedeninin idaresinde o uzuv ve hücrelerin manevî seslerini hissetmesi ve ihtiyaçlarını görmesi birbirine mâni olmaz, ruhu şaşırtmaz. Ruha nispeten uzak-yakın bir hükmündedir. Bir iş diğere perde olmaz. İsterse çoğunu birinin imdadına yetiştirir. İsterse bedeni her kısmı ile bilebilir, hissedebilir, idare edebilir. Hatta çok nuraniyet kazanmışsa her bir hücresiyle görebilir ve onları işitebilir. Aynen öyle de: ⁷⁴—وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى— Madem Cenâb-ı Hakk'ın emrî bir kanunu olan ruh, küçük bir âlem olan insan bedeninde ve uzuvlarında bu vaziyeti gösteriyor. Elbette en büyük âlem olan kâinata o Vâcibü'l-Vücûd Zât'ın küllî iradesine ve mutlak kudretine sayısız fiiller, sedalar, dualar, işler hiçbir şekilde ağır gelmez, birbirine mâni olmaz. Hâlık-ı Zülcelâl'i meşgul etmez, şaşırtmaz. O, hepsini birden görür, bütün sesleri birden işitir. Yakın-uzak O'nun için birdir. İsterse hepsini birinin imdadına gönderir. Her şey ile her şeyi görebilir, seslerini işitebilir ve her şey ile her şeyi bilir ve bunun gibi...

ÜÇÜNCÜ Nokta

Hayatın pek mühim bir mahiyeti ve vazifesi var. Fakat bu bahis, hayat penceresinde ve Yirminci Mektup'un Sekizinci Kelime'sinde etraflıca geçtiğinden oraya havale edip yalnız şunu hatırlatacağız: Hayatta hissiyat suretinde kaynayan, birbiri içindeki nakışlar, O'nun pek çok ismine, mukaddes vasıflarına ve icraatına işaret eder. Gayet parlak bir surette Hayy-ı Kayyûm'un zâti sıfat ve icraatına aynalık eder. Şu sırrın izahı, Allah'ı tanımayan ve henüz tam tasdik etmeyenler için zamansız olacağından kapıyı kapatıyoruz.

---

⁷¹ “Biz, insanı en mükemmel surette yarattık.” (Tîn sûresi, 95/4)

⁷² “Yeryüzünde kesin inanmak isteyenler için birçok delil vardır. Bizzat kendi varlıklarınızda da böyle deliller vardır. Hâlâ görmeyecek misiniz?” (Zâriyât sûresi, 51/20-21)

⁷³ Bkz. İsrâ sûresi, 17/85.

⁷⁴ “En yüce sıfatlar Allah'ındır.” (Nahl sûresi, 16/60)

Otuz İkinci Pencere

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا⁷⁵

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ⁷⁶

Şu pencere, peygamberlik semâsının güneşi, hatta güneşler güneşi olan Hazreti Muhammed'in (*aleyhissalâtü vesselam*) penceresidir. Şu gayet parlak, pek büyük ve çok nuranî pencerenin ne derece nuranî ve aşikâr olduğu Otuz Birinci Söz olan Mirac Risalesi'yle On Dokuzuncu Söz olan Nübüvvet-i Ahmediye (*aleyhissalâtü vesselam*) risalesinde ve on dokuz işaretli olan On Dokuzuncu Mektup'ta ispat edildiğinden, o iki Söz'ü, o Mektup'u ve o Mektup'un On Dokuzuncu İşaret'ini bu makamda düşünüp sözü onlara havale ediyoruz. Burada yalnız deriz ki:

Tevhidin konuşan bir delili olan Zât-ı Ahmediye (*aleyhissalâtü vesselam*), peygamberlik ve velâyet yönleriyle, yani kendinden önceki bütün nebilerin tevatürle, yanlışığına ihtimal bulunmayan ittifaklarını ve sonraki bütün evliya ve asfiyanın ittifakla tevatürlerini içeren bir kuvvetle, hayatı boyunca bütün kuvvetiyle Cenâb-ı Hakk'ın birliğini gösterip ilan etmiştir. Ve İslam âlemi gibi geniş, parlak, nuranî bir pencereyi marifetullaha açmıştır. İmam Gazâlî, İmam Rabbânî, Muhyiddin-i Arabî, Abdülkadir Geylânî gibi varlığın hakikatini delilleriyle bilen milyonlarca asfiya ve sıddık zât o pencereden bakıyor, başkalarına da gösteriyorlar.

Acaba böyle bir pencereyi kapatacak bir perde var mı? Ve onu itham edip bu pencereden bakmayanın aklı var mı? Haydi sen söyle!

---

⁷⁵ “Bütün dinlere üstün kılmak için resûlünü hidayet ve hak dinle gönderen O'dur. Buna şahit olarak Allah yeter.” (Fetih sûresi, 48/28)

⁷⁶ “De ki: Ey insanlar ben sizin hepinize Allah tarafından gönderilen peygamberim. O ki, göklerin ve yerin hâkimiyeti O'na aittir. O'ndan başka ilah yoktur. Hayatı veren de, ölümü yaratan da O'dur.” (A'râf sûresi, 7/158)

Otuz Üçüncü Pencere

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ۝ قَيِّمًا⁷⁷

الرَّكَابِ ۝ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ⁷⁸

Bütün bu pencerelerin, Kur'an denizinden bazı damlalar olduğunu düşün. Sonra Kur'an'da âb-ı hayat hükmünde ne kadar tevhid nuru olduğunu kıyas edebilirsin. Fakat bütün o pencerelerin kaynağı, madeni ve aslı olan Kur'an'a kısaca ve basit bir tarzda bakılsa dahi, yine onun gayet parlak, nuranî ve geniş bir pencere olduğu görülür. O pencerenin ne kadar kesin, parlak ve nuranî olduğunu Yirmi Beşinci Söz olan Kur'an'ın Mucizeleri Risalesi'ne ve On Dokuzuncu Mektup'un On Sekizinci İşaret'ine havale ediyoruz. Ve Kur'an'ı bize gönderen Zât-ı Zülcelâl'in Rahmanî arşına niyaz edip diyoruz ki:

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا⁷⁹

رَبَّنَا لَا تَزُغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا⁸⁰

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ⁸¹

وَتُوبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ⁸²

⁷⁷ “Hamd, O Allah’a mahsustur ki kuluna Kitabı indirdi ve onun içine tutarsız hiçbir şey koymadı. Dosdoğru bir Kitap olarak gönderdi.” (Kehf sûresi, 18/1-2)

⁷⁸ “Elif, Lâ, Râ. Bu, Rab’lerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, üstün kudret sahibi ve her işi övgüye lâyık Allah’ın yoluna, göklerde ve yerdeki her şeyin sahibinin yoluna çıkarsın diye sana indirdiğimiz bir kitaptır.” (İbrahim sûresi, 14/1)

⁷⁹ “Ey Rabbimiz! Unutur veya hataya düşer de bir kusur işlersek bizi onunla hesaba çekme!” (Bakara sûresi, 2/286)

⁸⁰ “Ey Kerîm Rabbimiz, bize hidayet verdikten sonra kalblerimizi saptırma!” (Âl-i İmran sûresi, 3/8)

⁸¹ “Ey Rabbimiz! Bu hizmetimizi kabul buyur! Her şeyi hakkıyla işiten ve bilen ancak sensin.” (Bakara sûresi, 2/127)

⁸² “Tevbelerimizi de kabul buyur! Muhakkak ki tevbeleri en güzel şekilde kabul eden ve çok merhamet eden ancak sensin!” (Bakara sûresi, 2/128)

İhtar

Şu otuz üç pencereleli Otuz Üçüncü Mektup, imanı olmayanı inşallah imana getirir. İmanı zayıf olanın imanını kuvvetlendirir. İmanı kuvvetlenen ama taklidî olanın imanını tahkikî yapar. İmanı tahkikî olanın imanını enginleştirir. İmanı engin olanı da bütün hakiki kemâl vasıflarının kaynağı ve esası olan marifetullahta yükseltir; ona daha nuranî, daha parlak manzaraları açar. İşte bunun için, “Bir pencere bana yeter.” diyemezsin. Çünkü sana bir kanaat geldiyse ve aklın hissesini aldıysa, kalbin ve ruhun da hissesini ister. Hatta hayal de o nurdan hissesini isteyecek. Bu yüzden her bir pencerenin ayrı ayrı faydaları vardır.

Mirac Risalesi’nde asıl muhatap mümindir; dinsiz inkârcı ikinci derecede dinleme makamındaydı. Bu risalede ise muhatap inkârcıdır; dinleme makamında olan mümindir. Bunu düşünüp öylece bakmalı. Fakat maalesef mühim bir sebepten dolayı şu mektup gayet süratle yazıldığından ve hatta müsvedde halinde kaldığından, elbette bana ait ifade tarzında karışıklık ve kusurlar olacaktır. Kardeşlerimden müsamaha nazarıyla bakmalarını, ellerinden gelirse tashih etmelerini ve mağfiretim için dualarını isterim.

أَلَسَّ لَامٌ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى⁸³ ، وَالْمَلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُوَى⁸⁴

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ⁸⁵

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى مَنْ أَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ وَعَلَى إِلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلِّمْ آمِينَ⁸⁶

⁸³ “Kurtuluş ve selamet, hidayete uyanlardır.” (Tâhâ sûresi, 20/47)

⁸⁴ Azarlama, kınama da nefesine tâbi olanlardır.

⁸⁵ “Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32)

⁸⁶ Allahım, âlemlere rahmet olarak gönderdiği zâta, onun âline ve ashabına salât ve salâm eyle, âmin...